

GU Journalen

NYHETER FRÅN GÖTEBORGS UNIVERSITET

Trotsar domstolen

Men håller Gillbergs argument? s 4-5

Krisen på Valand

Brist på ansvar och demokrati s 6-7

Lär dig att nå ut

Tema: Populärvetenskap s 16-23

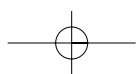
4/03

FOTO: HILF EVINAGEL

Civilingenjören tar på sig ny kostym

Bråkighet skrämmer inte GU:s nye rektor som anser att debatt är livsviktigt s 14-15

Innehåll

okt 2003

Historisk rektorsinstallation

Kondeleansbok i Vasaparken till minnet av Anna Lindh.

- 3 Rektor grillas** av en panel
- 4-5 Läkareetik krockar** med forskningsetik
- 6-7 Oviss** framtid för Valand
- 8 GU växer** men betalar ett högt pris
- 9 Svårt att** vara doktorand
- 10-12 Pressad arbetsmiljö** ökar mobbningen
- 14-15 Svedberg vill** vara ansiktet utåt
- 16-17 Astronomen** och genklonaren i allmänhetens tjänst
- 18-19 Fyra röster om** värdet av populärvetenskap
- 20-21 Praktisk guide** som gör jobbet lättare
- 22 Vetenskapsteoretiker** slår hål på myter
- 24 Edda Manga** om rasistisk vetenskap
- 26 Den goda televisionens** försvarare
- 28 Lita inte på** vetenskapsmän

GU Journalen

GU JOURNALEN är en personaltidning från Göteborgs universitet

- CHEFREDAKTÖR:** Allan Eriksson/Tel: 773 1021
allan.eriksson@adm.gu.se
- BITRÄDANDE REDAKTÖR:** Eva Lundgren/Tel: 773 1081
eva.lundgren@adm.gu.se
- REPORTRAR:** Lars Nicklason/Tel: 773 1014
lars.nicklason@adm.gu.se
Kajsa Asklöf/Tel: 773 5708
kajsa.asklof@adm.gu.se
- FOTOGRAF:** Göran Olofsson/Tel: 773 2929
- LAYOUT/GRAFISK FORMGIVNING:** Anders Eurén
- ANSVARIG UTGIVARE:** Siv Bondenäs Brink
- STF ANSVARIG UTGIVARE:** Åke Pettersson
- MEDVERKANDE SKRIBENTER:** Kerstin Norén, Edda Manga, Margareta Wallin, Peter Sylwan
- KORREKTUR:** Britt Kihlman
- ADRESS:** GU Journalen, Göteborgs universitet
Box 100, 405 30 Göteborg. Fax 031-773 4354
- E-POST:** gu-journalen@gu.se
- INTERNET:** <http://www.gu.se/aktuellt/gu-journalen>
- WEBBTIDNING:** Mikael Stoltz
- TRYCK:** Elanders Novum, Göteborg.
Tidningen trycks på miljövänligt papper som uppfyller kraven för Svanenmärkning.
- UPPLAGA:** 6 500 ex
- UTGIVNING:** 6 nummer/år. Nästa GU Journal utkommer i början av november
- MANUSSTOPP:** 24 oktober 2003
- ADRESSÄNDRING:** Gör skriftlig anmälan till redaktionen. För obeställt material ansvaras ej. För ej signerat material ansvarar redaktionen. Citera gärna, men ange källan. ISSN 1402-9626

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

REKTOR HAR ORDET

Vi ska tillsammans göra GU till ett ännu bättre universitet

DRYGT TVÅ MÅNADER har gått sedan jag tillträdde som rektor vid Göteborgs universitet. Som ny vid universitetet och i Göteborg har det varit en spännande tid med mycket nytt att lära. Jag tog del av mycket information om GU och pratade med ett antal personer jag känner innan jag kom hit. Men fortfarande dyker det i stort sett varje dag upp väsentliga saker som är nya för mig. Och allt tydligare inser jag vad jag givit mig in på. Arbetet som rektor vid GU är en större utmaning än jag anade och mer stimulerande än någonting som jag tidigare sysslat med.

Det är skönt att kunna ha min företrädare Bo Samuelsson att rådgöra med, framför allt så här i början innan jag lärt känna hela GU. Jag uppskattar hans sätt att generöst dela med sig av sin klokskap och sina erfarenheter.

INNAN MITT TILLTRÄDE fick jag förmånen att delta i utseendet av ny prorektor. Det blev Kerstin Norén och vi började samtidigt vid halvårsskiftet. För min del är det bra att vid min sida ha en person som Kerstin med lång erfarenhet av arbete på olika poster inom GU. Att vi dessutom arbetar bra tillsammans gör det hela ännu bättre. Kerstin kommer åtminstone inledningsvis inte att ha några särskilt utpekade ansvarsområden utan kommer att i likhet med mig arbeta över hela fältet för rektorsfunktionen.

Erfarenheter från två andra lärosäten är bra att ha i bagaget när jag försöker sätta mig in i hur olika saker hanteras vid GU. Vissa saker görs på sätt som påminner mycket om det jag sett förut, medan annat sker på för mig nya sätt.

Som vanligt när en ny chef träder till finns det säkert många förväntningar av olika slag. Samtidigt är universiteten sådana organisationer där en stor andel av medarbetarna inte tycker sig vara nämnvärt berörda av ett skifte på rektorsposten. Det ligger förvisso en del i detta. Det viktigaste för mig är ändå att vi under de närmaste åren gemensamt skall göra GU till ett ännu bättre universitet.

ETT PAR AMBITIÖSA utredningar inom GU har precis genomförts. De lär mig mycket om vår organisation och människorna i den. Den ena är arbetsmiljöutredningen, som presenteras i detta nummer av GU Journalen. Hela rapporten från undersökningen finns för övrigt att tillgå för alla via nätet. Resultaten visar att de allra flesta inom GU trivs med sina arbeten och med arbetsplatsen. Men uppenbarligen finns också en hel del som bör förändras för att skapa en bättre arbetsplats för alla. Nu skall fakulteterna och motsvarande enheter analysera resultaten från utredningen. I oktober skall man återkomma med bland annat förslag till åtgärder.

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

EN ANNAN INTRESSANT utredning gäller GU:s identitet och image. Även här har en arbetsgrupp gjort ett gediget utredningsarbete. I huvudsak har det gällt att klarlägga vilken bild av GU som finns internt och externt samt vilken profil och identitet som GU skall och vill ha. För en decentraliserad organisation som GU krävs att det finns en tydlig och stark sammanhållande identitet.

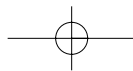
Tillsammans med i första hand dekanerna arbetar jag för närvarande med att på uppdrag av universitetsstyrelsen ta fram en ny ledningsstruktur för GU. Detta arbete kommer att pågå under hösten och en ny ledningsstruktur är avsedd att börja fungera från årsskiftet. Det finns anledning att återkomma till detta vid ett senare tillfälle.

Jag har för avsikt att vara ute en hel del inom universitetet för att lära känna de olika delarna. Med tanke på GU:s storlek kommer det att ta några månader innan jag besökt alla. Ungefär kvartalsvis planerar jag att lägga ut ett rektorsbrev på nätet med aktuell information om viktiga saker som pågår i mitt arbete som rektor.

Jag ser fram emot att träffa många av er i era olika roller inom universitetet. Det är genom mänskliga kontakter som mänsklig verksamhet utvecklas!

Gunnar Svedberg

REDAKTIONEN HAR ORDET

Självkritik borde vara självklart

VI APPLÅDERAR GUNNAR SVEDBERGS medievänliga inställning. Inte bara det faktum att han ringer upp när vi sökt honom utan att han också vill delta i den offentliga diskussionen.

Svedberg har redan flera gånger talat om det goda universitetet, där idealet är en fri och öppen akademi. En förutsättning för detta är en levande debatt och diskussion om universitetet, där självkritik är lika självklar som nödvändig.

Som journalister märker vi dock att många anställda är rädda för att säga sin mening och att man ibland drar sig för att medverka i tidningen. Det finns en klar makthierarki inom universitetet, där personer på lägre nivåer inte förväntas uttala sig. Då handlar det inte bara om känsliga ämnen, utan om allmänna frågor som knappast kan uppfattas som kontroversiella. Det är därför inte så konstigt att det är samma personer som nästan jämt förekommer i tidningen.

En annan aspekt som försvårar vårt arbete är att många av dem som uttalar sig inte vågar stå för sina åsikter. När de intervjuade får läsa igenom artikeln hävdar de att de har blivit missuppfattade och att

uttalanden är löstryckta ur sitt sammanhang. Ibland stämmer det säkert. Fast vi undrar ändå om det alltid är vårt fel.

Vi tror inte heller att man kan lösa svåra interna problem och konflikter genom att åsikter vädras i GU Journalen. Men ibland kan det vara nödvändigt. Om problemen sopas under mattan kan en offentlig diskussion vara till nytta.

DET ÄR SVÅRT ATT göra en journalistisk tidning för anställda, där ambitionen är att bidra till en nyanserad och objektiv diskussion. Vid ett universitet finns många starka viljor som vill komma till tals och det finns alltid någon som känner sig trampad på tårna och förorättad. Men vi gör vårt bästa och håller med Gunnar Svedberg – debatten ska vara juste. GU Journalen ska inte ta parti för någon sida i en konflikt, men däremot redogöra för olika åsikter.

Det finns framför allt två hinder för öppenhet och bildning. Det ena är det vetenskapliga revirtänkandet, där forskare från olika vetenskapliga traditioner kan hamna på kollisionkurs. Ett exempel på detta är den pågående konflikten mellan

Kärfve och Gillberg (läs mer på sid 4-5). Det andra är det populärvetenskapliga språket. Vi får ofta känslan att det är viktigare att ett fåtal införstådda förstår vad som sägs i en artikel än att den når ut till en bredare läsekrets.

I detta nummer av GU Journalen tittar vi närmare på det här problemet och sätter fokus på populärvetenskap, vad är egentligen ett bra akademiskt språk och hur när man bäst ut?

JOURNALISTIK OCH VETENSKAP är som bekant svårt att förena. Paradoxen uttrycks kärnfullt av den engelske journalisten Timothy Garton-Ash: "I journalistiken är bästa sättet att få något refuserat att säga att ett stycke är 'ganska akademiskt' – vilket betyder tråkigt, fullt av jargong, oläsligt. I den akademiska världen är det nedsättande att säga att någons arbete är 'journalistiskt' vilket är detsamma som ytligt, mustigt och i allmänhet oseriöst."

Läs mer om populärvetenskap på sidorna 16-23. Hör gärna av dig till oss på redaktionen: gu-journalen@gu.se

Gunnar Svedberg vill ha mer av öppen debatt

Fredagen den 12 september togs pulsen på GU:s nye rektor Gunnar Svedberg. I direktsänd universitets-TV utfrågades han om sin syn på saker som GU:s ledningsstruktur, samverkan med Chalmers, internationella kontakter, snedrekrytering och GU:s "låga tak".

REKTOR INLEDD E FRÅGESTUNDEN med att påbjuda en tyst minut för att hedra utrikesminister Anna Lindh. Därefter följde ett kort inslag från Gunnar Svedbergs förra arbetsplats, Mitthögskolan.

På frågan "Vad tycker du om Gunnar Svedberg?" gav studenter och personal genomgående positiva svar – om de kände till honom.

"Jaha, var det han som gjorde Mitthögskolan till universitet. Då gillar jag honom", sa en student.

Programledaren Anette Carlsson undrade sedan vilken bild Gunnar Svedberg har av GU.

– Ett stort universitet, men ganska anonymt för sin storlek.

– Historiskt har GU hållit sig mycket inom regionen. Det är bra, men nationellt

måste vi vara tydligare med vad vi kan.

Ett sådant resonemang leder förstås tankarna till GU:s arbete med identitet och image. Gunnar Svedberg förklarade att det arbetet måste fortsätta, trots problemet med att en del fakulteter hellre profilerar sig själva.

– Ju starkare GU:s identitet blir som ett gemensamt universitet, desto lättare blir det för fakulteterna att hänga på och dra nytta av det.

En fråga från sociologilektor Per Månson, en av fyra GU-representanter i studiopanelen, förde in Gunnar Svedberg på ett resonemang om ett ökat samarbete över fakultetsgränserna.

– Tillsammans med dekanrådet har jag tittat på en ny ledningsstruktur för GU. Vi har funnit att tänkandet kring vetenskapsområden är något att utgå ifrån. Jag tror inte det behövs så stora formella förändringar för att åstadkomma det, utan det handlar mer om sättet att arbeta, sa Gunnar Svedberg.

Problemen med snedrekrytering diskuteras också. Gunnar Svedberg, som påpekade att han själv kommer från en studieovan miljö, tog upp collegeutbildningarna

och studentambassadörerna som exempel på bra satsningar vid GU. Men mer kan göras.

Gunnar Svedberg har också vurmat för det öppna, goda universitetet. Hur går det ihop med att det, enligt arbetsmiljöundersökningen, är lågt i tak vid GU?

– Det visar att det är högt i tak när man vågar göra en arbetsmiljöundersökning och sedan presentera den öppet. Det som bekymrar är att det finns ett klimat på vissa ställen där man inte får komma fram med sina åsikter. Det måste vi göra något åt.

Gunnar Svedberg förklarade att "det är bättre att vädra friskt när det luktar illa", men alla problem skall givetvis inte stötas och blötas offentligt. Han gillar inte när svaga argument spelas ut i media.

– Först tar man upp problemen med den som kan åtgärda dem, kanske är det så att ens chef inte har fått reda på hur det ligger till. Men har man väl gjort det och ändå inte fått någon respons, ja då är GU Journalen ett utmärkt instrument för att väcka debatt. Men det ska vara juste spel.

Lars Nicklason

Se hela rektorsutfrågningen: <http://www.gu.se/fraga-rektor/>

Notiser

Ny ledning för GF

SEDAN universitetsdirektör Björn Järbur lämnat sina uppdrag leds gemensamma förvaltningen under hösten av en samordningsansvarig. Det har rektor beslutat.

Befattningen delas månadsvis mellan tre olika personer tills en ny förvaltningschef tillträder.

Först ut, i augusti, var ekonomidirektör Lars Nilsson. Under september innehas posten av avdelningsdirektör Per-Erik Eriksson och därefter följer avdelningsdirektör Christina Nordberg under oktober eller tills en ny förvaltningschef tillträtt.

Tjänsten som förvaltningschef kommer att utlysas inom kort.

Rektor har också beslutat att vice- rektorernas uppdrag, som varit knutna till förre rektorn Bo Samuelssons mandat, förlängs året ut. Följande personer är förordnade: *Bengt-Ove Boström*, vicerektor för kvalitetsfrågor, *Sven Lindqvist*, vicerektor för övergripande forskningsfrågor, *Lars Nordström*, vice- rektor för omvärldskontakter, *Ann-Mari Svennerholm*, vicerektor för jämställdhets- och jämlikhetsfrågor.

Uppdragen som rektors rådgivare förlängs också året ut med oförändrade villkor. Således förordnades *Björn Hettne* som rektors rådgivare i internationaliseringsfrågor och *Berner Lindström* som rådgivare i IT-frågor.

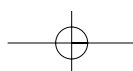
Råd för image bildat

ETT RÅD FÖR DET fortsatta arbetet med identitets- och imagefrågor har just inrättats av rektor. Rådet kommer att arbeta fram till slutet av 2004 med bland annat en genomlysning av universitetsorganisationen för att se om den motsvarar kraven på samverkan, öppenhet och samspel mellan forskning och utbildning.

Man kommer också att ta fram exempel på forskningsmiljöer med hög kvalitet vid de olika fakulteterna och granska de fysiska miljöerna.

Hösten 2004 avser man kunna lansera Göteborgs universitet utifrån den profil och kommunikationsplan man tagit fram.

I rådet ingår i stort sett samma personer som varit med i identitet- och imagegruppen, det vill säga *Bengt-Ove Boström*, *Tomas Forser*, *Mauritz Ljungman*, *Maria Norrström*, *Margareta Wallin Peterson*, *Siv Bondenäs Brink*, *Åke Petterson*, samt en ännu ej utsedd representant för styrelsen. *Lennart Weibull* har utsetts till rådets ordförande och *Magnus Svedmark* till sekreterare. Studentrepresentanter för GUS ska utses.

NYHETER

Vetenskapligt re går före lagen

Trots flera domstolsbeslut vägrar Christopher Gillberg och Peder Rasmussen att lämna ut forskningsunderlaget till sina DAMP-studier. Med stöd av en, åtminstone utåt sett, nästan enad medicinarkår vidhåller de att de lovat sina informanter sekretess.

Men håller deras resonemang?

// Gillberg är en märklig person som, med vakthundar omkring sig, agerar egenmäktigt. Gillberg har samma ansvar som alla andra forskare att hålla sin forskning öppen för granskning.

PÅ KUNGSGATAN 12 finns det material som ligger till grund för Christopher Gillbergs forskning kring ADHD/DAMP. Enligt flera domar i kammarrätten ska det lämnas ut till sociologen Eva Kärfve och barnläkaren Leif Elinder. Rektor Gunnar Svedberg har också, i ett brev daterat den 11 augusti, beordrat Gillberg att ombesörja att handlingarna finns tillgängliga för avhämtning. Gillberg har vägrat.

I ett pressmeddelande den 12 augusti förklarar han varför. Först och främst bryter kammarrättens dom mot sekretesslagstiftningen. Enligt Gillberg har studiedeltagarna erhållit information som lovar att uppgifter om dem "aldrig kommer att lämnas till någon utanför forskargrup-

pen". Gillberg menar också att kammarrättens dom får konsekvenser som strider mot hävdvunnen och lagstadgad läkaretik, bland annat Helsingforsdeklarationen – en specifikation av etiska förhållningssätt för medicinsk forskning.

Samma resonemang för han också i ett brev till rektor Gunnar Svedberg den 18 augusti. Gillberg skriver också att han ("Jag är en av universitetets internationellt mest namnkunniga forskare") förväntar sig förståelse av sin arbetsgivare och att Gunnar Svedberg driver frågan vidare och "anlitar landets främsta juridiska expertis i detta historiska ärende".

Några dagar senare ger rektor upp försöken att få ut materialet.

– Internt kan vi inte göra mer utan att riskera att medarbetare kommer till skada, säger Gunnar Svedberg.

Självklart följer GU kammarrättens dom, men vad som är rätt och fel i det här ärendet är inte lätt att avgöra, menar Gunnar Svedberg. Läkaretiken står mot forskningsetiken.

– Jag har ingen anledning att misstro Christopher Gillberg. Han har ju ett stort stöd både internt och externt.

Det stämmer. I GU:s registratur finns en mängd skrivelser där kollegor ger Gillberg sitt stöd och dagarna efter rektors "utlämningsorder" marscherade personal från avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri med protester till rektors kansli i

Kungsgatan 12 – här finns det material Christopher Gillberg och Peder Rasmussen trots domstolsbeslut vägrar lämna ut

FOTO: GÖRAN OLSSON/GU

virtänkande

Vasaparken. Men – viktigast av allt – Gillberg har från början fått ett mycket lojalt stöd i media av flera namnkunniga medicinska forskare. I landets största dagstidningar har debattsidorna gång på gång fyllts med resonemang i Gillbergs anda. Men vad är det egentligen som sägs? Och vad har denna kollegiala pansarvagn betydelse för opinionsbilden?

Faktum är att flera av Christopher Gillbergs argument också kan vändas mot honom. För det första, samtidigt som Gillberg säger sig ha lovat sina informanter att någon dokumentation inte skall lämnas ut, så har en mängd personer haft tillgång till materialet. Etiska rådet vid Göteborgs universitet har granskat det. Tolv doktorander har disputerat på underlaget, vilket betyder att även opponenter och betygsnämnder i princip måste ha haft tillgång till det. Har inte Gillberg redan här brutit mot sin egen sekretesslinje?

I FEBRUARI ville dessutom Gillberg och Rasmussen få till en opartisk extern granskning av materialet. "Granskningen bör göras av två eller flera högt forskningsmeriterade läkare med specialistbehörighet i barn- och ungdomspsykiatri/barnneurologi/psykiatri och med erfarenhet av forskning inom aktuellt eller närliggande område", skrev de i sin anhållan till rektor. Redan dagen därpå, den 13 februari, skickade dåvarande rektor Bo Samuelsson en förfrågan till Vetenskapsrådet om förslag på opartiska experter. Den 18 februari presenterade Vetenskapsrådet tre namn – två finska professorer inom barnpsykiatri och en svensk professor i medicinsk sociologi. Sedan hände ingenting. Varför?

– Det har vi också undrat, säger Björn Thomasson, sekreterare i Vetenskapsrådets etiska kommitté.

Sven-Axel Månsson, tidigare professor i socialt arbete vid GU, nu vid Malmö högskola, är en av flera forskare som undertecknat en artikel i Dagens Nyheter, som försvarar Eva Kärfve. Han menar att Gillbergs sekretessargument bara är en undanflykt.

– Det låter bestickande, som om han är den hedervärde forskaren som jagas av ett koppel hungriiga vargar. Gillberg är en märklig person som med vakthundar omkring sig vägrar att hålla sig till spelreglerna. Gillberg har samma ansvar som alla andra forskare att hålla sin forskning öppen för granskning.

Thomas Brante, professor i sociologi vid Lunds universitet, driver ett forskningsprojekt kring det neurogenetiska paradigmet ihop med Eva Kärfve. En av Gillbergs för-

svarare, professor Elias Eriksson, har ställt Brante frågan om han tycker att det är självklart att materialet lämnas ut trots att man "lovat att det inte skall lämnas ut till någon utanför den forskargrupp som genomför studien?" I ett brev svarar Brante:

"Om informanter garanteras att ingen utom den de berättar för (eller en sluten forskargrupp) kan ta del av informationen så rör det sig om privat konsultation och upplysningarna kan inte användas i vetenskapliga sammanhang. Denna typ av forskning faller då utanför vetenskapens gränser."

Vad säger då Helsingforsdeklarationen? Jo, ingenting om att medicinsk forskning inte får granskas av andra utomstående forskare. Den säger heller ingenting om

hur sådan granskning ska ske. Men den sätter, liksom Genèvekonventionen, patientens välmående framför forskningen. "The health of my patient will be my first consideration". Det har Gillberg och Rasmussen tagit fasta på. Eller har de det?

I media har de sagt saker som: "Det handlar om personliga uppgifter som i ett nafs blir offentliga" (Rasmussen, G-P, 2003-03-02). "Vad skulle du säga om du hade aids och din läkare slängde ut din journal på gatan?" (Gillberg, *Dagens Medicin* 2003-05-06). Gillberglägret har i debatten givit allmänheten en bild av att det handlar om offentligt beskådande, att vem som helst får läsa. Att kammarrättens dom enbart gäller forskaren Eva Kärfve och barnläkaren Leif Elinder, som båda är belagda med sekretess, kommer sällan fram.

Skrämseltaktik eller bara ren tanklöshet? Utspelet har knappast lugnat deltagarna i Göteborgsstudien. "Mitt liv är dömt till offentlighet" lød ett debattinlägg i Göteborgs-Posten, i ett annat vädjade en mamma att hennes sons journaler inte skulle lämnas ut till Eva Kärfve.

Förmodligen var hon en av de föräldrar som skrev under det färdigformulerade protestbrev ("Jag accepterar under inga omständigheter att dessa data kommer att lämnas ut till de två namngivna personer-

na") som Gillberggruppen, i våras, skickade hem till föräldrar och barn som ingått i studien.

Gillberglägret har inte valt att bemöta Eva Kärfves kritik med sakliga argument. Istället har man dömt ut henne som forskare, uppmanat Lunds universitet att sparka henne och försökt utöva påtryckningar på Vetenskapsrådet att återta det anslag man beviljat Thomas Brantes och Eva Kärfves projekt.

Hon har kallats saker som "befängd", "virrhjärna", "scientolog" och "rättshaverist". Det behövs knappast någon vetenskaplig undersökning för att se vilka som stått för personageppen i debatten. Det räcker med en sökning i digitaliserade textarkiv som Mediearkivet och Presstext.

FÖR PRESSEN HAR Gillberg och Rasmussen också berättat att de känner sig svikna. Av Vetenskapsrådet, av kollegor och av Göteborgs universitet som man inte tycker gjort tillräckligt. "Inte vid ett enda tillfälle har rektor tagit kontakt med oss", sa Christopher Gillberg till Göteborgs-Posten i mars.

Det är inte sant.

En sen eftermiddag i december förra året begav sig rektor Bo Samuelsson och personal från rektorsämbetet till Christopher Gillbergs arbetsplats för ett avtalat möte. Gillberg dök inte upp. Annan personal meddelade att han var sjuk.

Vid rektorsämbetet har i princip en person under våren arbetat heltid med fallet och GU har lagt ner stora pengar på en utomstående advokatbyrå för juridisk konsultation i ärendet.

Vad kan mer begäras?

Rektor Gunnar Svedberg har svarat med att föra frågan vad gäller Gillbergs "ordervägran", vidare till Statens ansvarsnämnd. Där kommer det att avgöras huruvida åtal kommer att väckas för tjänstefel.

Men det hjälper förstås inte Eva Kärfve och Leif Elinder. Materialet finns fortfarande på Kungsgatan 12.

GU Journalen har förgäves sökt Christopher Gillberg och Peder Rasmussen för en kommentar.

Lars Nicklason

Fotnot: Grundläggande forskningsetik är att all forskning ska kunna granskas och prövas.

Fortsätt debatten på: <http://friaord.gu.se>

Notiser

Minst 4 procents löneökning

GU-anställda kan räkna med bättre utdelning i årets löneförhandling.

SACO och OFR/S och arbetsgivaren har kommit överens om minst 4,15 procent i lönepott för samtliga grupper

DET NYA AVTALET, som blev klart strax före sommaren, gäller i 18 månader från och med april månad i år. Det ger minst 4,15 procent i löneutrymme, men det finns inga garantier eftersom individuell lönesättning gäller, utom för OFR/S-medlemmar som utlovats ett minimilöpp på 300 kronor per månad.

Sammanfattningsvis är facken nöjda med årets förhandlingar:

– Det är ett bra avtal om man jämför med andra grupper i samhället. Vi har lyckats väl i denna förhandlingsomgång, säger Eva Sjögren på OFR-S.

– Nöjd blir man aldrig. Fast vi tycker att vi har ett hyfsat bra avtal och att vi har fått gehör för våra synpunkter, påpekar Inger Wilgotson-Lundh, ordförande för SACO.

Generellt är lönenivån 4,15 procent, men hur stor den faktiska utdelningen blir avgörs inom respektive område vid GU.

Dessutom har facken tillsammans med arbetsgivaren kommit överens om att det ska göras en särskild granskning av lönerna för bibliotekari och universitetsadjunkter.

Förhandlingarna vad gäller doktorandernas lön var inte klar vid tidningens deadline, men lönenivåerna (mer specifikt lönestegarna) kommer att ses över inom respektive fakultet.

Under september pågår individförhandlingar och förhoppningen är att den nya lönen, inklusive retroaktiv lön från 1 april, kan utbetalas under oktober eller november.

För SEKO-medlemmarna ska ett nytt avtal vara klart under hösten.

Allan Eriksson

Kommentera artiklarna i GU Journalen!

Nu har du möjlighet att ge synpunkter på artiklarna i GU Journalen. Är de bra, dåliga eller fel vinklade?

Använd dig av *fria ord*, Göteborgs universitets interna diskussionsforum på nätet. Där kan du starta egna diskussioner, svara på inlägg eller enkelt följa andras debatt. I bästa fall, kan du få omedelbar respons. Du kan, om du vill, vara anonym.

Adressen är: <http://friaord.gu.se/>

Konstnärlig frihet utan ansvar

Studenternas reaktion är sund, tycker Hans Hedberg

Ointresserade, otillgängliga lärare, undermålig utbildning, informella manliga makthierarkier, budgetslarv...

Studenternas bild av Valand är chockerande; en bild som till stora delar bekräftas i en utredning som nyligen gjorts om den prestigefyllda skolan.

VALAND ÄR DELAT i två läger. I det ena finns de som är kritiska till förra rektorn, Susann Brännström, och hennes sätt att leda verksamheten. Stora delar av lärarkåren har sällt sig hit, vilket lett till att Brännström, som uppfattats som auktoritär och petig, inte fått fortsatt förtroende.

I det andra läget finns de som tycker att Brännström var den vitamininjektion som länge behövts på ett vanskött Valand. Man menar att hon under sitt ettåriga vikariat strukturerade upp och förbättrade utbildningen avsevärt och att hon fallit offer för informella makt-hierarkier. Det är framförallt studenter som finns i detta läger.

Vilken gruppering som har rätt och vilken som har fel är precis lika omöjligt att avgöra som det är meningslöst. I den

här frågan finns inga vinnare, bara förlorare. Åtminstone om man ser till att samtliga inblandade som GU Journalen har varit i kontakt med upplever att Valand har problem. Stora problem.

Utåt står dock studenterna för den skarpaste kritiken. När det stod klart i juli att Susann Brännström måste lämna rektorsposten protesterade ett 30-tal studenter – de som var på plats i semester-tid – i ett öppet brev mot hur Valands patriarkala struktur återigen kört över elevkåren. Konstnärliga fakultetens dekanus, Hans Hedberg, menar dock att rektorsrekryteringen gått korrekt till.

– Det är institutionsstyrelsen vid Valand som har fattat beslutet att tjänsten ska utlysas. Där sitter studenterna med. Institutionsstyrelsen har också utsett rekryteringsgruppen. Efter att ha överlagt med gruppens ordförande har jag förordnat Urban Engström till rektor utifrån dennes meriter. Någon genus-aspekt finns inte i det här.

Utifrån ett formellt perspektiv kan det kanske stämma. Ur ett annat är rektorsrekryteringen bara toppen på ett isberg. Bakom döljer sig betydligt större frågor; frågor som handlar om demokrati, kompetenskrav, kvalitet, yrkesansvar

” Samtidigt tycker jag att studenternas reaktion är sund. Tidigare har många förväxlat denna frihet med flykt. Jag stödjer en utveckling mot mer motstånd inom utbildningen.

DEKANUS HANS HEDBERG

och ämnesdefinitioner – kort sagt om hur en avancerad konstnärlig utbildning vid Valand ska se ut. Som den ser ut idag håller den inte universitetsnivå. I alla fall inte enligt flera studenter.

– Valand känns inte som ett universitet. Ingen har utmanat mig. Jag har fått lära mig allt själv, säger Staffan Hjalmarsson, elevkårsordförande, som går andra året på det femåriga magisterprogrammet.

EN ANNAN STUDENT, som vill vara anonym – vi kan kalla henne Lisa – menar att den närmast totala bristen på undervisning och handledning kan ha gjort henne till en sämre konstnär än vad hon var innan hon började på Valand.

– Man får ingen självkänsla. Min förberedande konstskola var bättre. Bara ett fåtal av lärarna här håller högskolenivå.

Samtliga studenter som GU Journalen talat med tycker att de flesta lärarna är trötta, oengagerade och otillgängliga.

– Studenter har fått hålla föreläsningar själva. Det kan i och för sig vara bra, men ett visst grundstöd måste finnas. Bland lärarna finns inget intresse av att vara nyfiken eller att hjälpa till, säger Johanna Gustavsson som gick ur Valand i våras.

Lisa menar att lärarna älskar att tala om konstnärlig frihet; att konstnärer gör som de vill och att man på Valand skapar sin egen utbildning.

– Ett sånt skitsnack! Man behöver krav på sig för att utvecklas. Sanningen är att de inte vill jobba. Utbildningen behöver struktureras upp.

DEKANUS HANS HEDBERG tar studenternas kritik på allvar, men menar att de är för svepande i sin kritik.

– Jag ser den som utlopp för att de inte fick igenom sin rektorskandidat. Det finns faktiskt en struktur, fullständigt kaos råder inte, bland annat har institutionsstyrelsen, där studenterna finns representerade, antagit en utbildningsplan som ligger till grund för masterprogrammet. Valand har dock en tradition av en fri akademi med stor frihet för lärare och studenter. Pedagogiken bygger på det. Samtidigt tycker jag att studenternas reaktion är sund. Tidigare har många förväxlat denna frihet med flykt. Jag stödjer en utveckling mot mer motstånd inom utbildningen.

De flesta lärare på Valand har en tidsbegränsad anställning, men det finns också exempel på personer som är heltidsanställda efter att ha adjungerats från tekniker- till lärartjänster.

– Istället för att utlysa tjänster har man valt att adjungera tjänster till personer som arbetat länge på skolan, säger Susann Brännström. Det är inte bra. Förordnanden på en konstskola borde vara tidsbegränsade. Det är lätt att förlora kontakten med samtidskonsten.

BENGT-OLOF JOHANSSON, Valands ende heltidsanställda professor, menar också att tjänster måste utlysas och att kompetensproblemen måste tas på allvar.

– Det kanske finns folk som borde sluta, säger han med viss tvekan.

Men det handlar inte bara om kompetens och kvalitet. Enligt studenterna, Susann Brännström och Valands jämställdhetsombud Henrik Hamboldt präglas också verksamheten av stora brister i lojalitet och ansvar gentemot

// Det finns också sedan flera år dokumenterade könsdiskriminerings- och könskränkingsproblem på Valand. Enligt Henrik Hamboldt har det handlat om allt från att manliga studenter favoriseras till rena sexuella trakasserier.

den egna arbetsplatsen. Systemet med ett delegerat budgetansvar fungerar till exempel dåligt – lärare och verksamhetsansvariga följer inte de redovisningsregler som finns. Inför eller efter senaste halvårsskiftet har till exempel flera underlåtit att lämna in rapporter. Det har också förekommit fall av yvig representation och studenterna klagar på att det inte finns material trots att höga materialkostnader redovisas.

– Det här handlar om ett minerat område som ingen vågar tala om; om brist på respekt för statens medel och studenternas undervisningssituation, säger Henrik Hamboldt.

STUDENTERNA MENAR OCKSÅ att tillgången till flera av verkstäderna är begränsad. Dels är den tekniska personalen ovillig att ge handledning rörande apparaturen, dels underhålls inte alla verkstäder. I en datasal fattas det musar eller tangentbord på flera datorer.

Till stora delar bekräftas studenternas åsikter i den utredning om Valand, som Bo-Erik Gyberg, rektor för HDK och Högskolan för fotografi och film, lät göra i våras på uppdrag av Hans Hedberg. "De (verkstäderna) kan – med undantag för de digitala verkstäderna – knappast sägas vara integrerade i den pedagogiska verksamheten" skriver Gyberg. Vidare: "Råmaterial och verktyg införskaffas utan större insyn från vare sig studenter, lärare eller ledning och verksamheten riskerar att bli föremål för granskning av internrevisionen."

Det finns också sedan flera år dokumenterade könsdiskriminerings- och könskränkingsproblem på Valand. Enligt Henrik Hamboldt har det handlat om allt från att manliga studenter favoriseras till rena sexuella trakasserier.

– Det finns en grabbig jargong och brist på respekt, säger studierektor Mats Olsson. Det är en viss skillnad beroende på om man tittar uppåt eller nedåt i organisationen, men detta är något vi måste ta i tu med.

Så här skriver Bo-Erik Gyberg: "Jag kan ana en atmosfär av att männen ser sig som bärare av det tunga och gedigna arvet och den grundläggande praktiska och ekonomiska kompetensen nödvändig för Valands fortlevnad. De informella grupperingar som jag kan skönja är i stor utsträckning könsbundna."

När Susann Brännström kom till Valand tog hon tag i jobbiga frågor som sexism och alkoholism. Hon synliggjorde budgetslarvet och började strukturera upp utbildningen genom att ställa högre krav

på både lärare, studenter och tekniker.

– Hennes drivkraft var ett oerhört lyft, säger Johanna Gustavsson. Hon var där för oss, tog in bra gästlärare och tog jämställdhetsfrågorna på allvar. Hon var precis vad som behövdes. Varför fick inte hon vara kvar?

SUSANN BRÄNNSTRÖM trampade på en del ömma tår. Det är ingen hemlighet att hon snabbt kom på kollisionkurs med Bengt-Olof Johansson – Valands konstnärlige ledare. Som rektor ville hon, vilket klargjorts i hennes anställningsavtal, dela det ansvaret med honom. Bengt-Olof Johansson anser dock att han, efter en överenskommelse med den tidigare dekanen på Konstnärliga fakulteten, ensam har det uppdraget.

– Hon ville ha saker och ting på ett annat sätt och var oerhört aggressiv. Krävde att lärarna skulle ge med sig. Men jag har försökt att ha en generös attityd till henne och när det gäller hennes arbete med att koordinera och strukturera upp verksamheten har hon också haft mitt stöd. Min kritik handlar enbart om hennes kompetens som chef.

Bengt-Olof Johansson menar att Susann Brännströms ledarskap lett till flera sjukskrivningar och att två lärare sagt upp sig. Auktoritär, arrogant och petig är omdömen som har gjorts om henne. En tekniker bekräftar att han gick in i väggen i våras på grund av presen han utsattes för. Sedan dess har han varit sjukskriven.

– Vi tekniker har inte så mycket att

säga till om. Jag vet inte vad de menar med en ny struktur. Det ligger på ledningen att rätta till det här.

Hans Hedberg, som blev dekanus för ett år sedan efter att ha varit rektor för Valand, vill inte uttala sig om Susann Brännström varit alltför detaljinriktad och auktoritär.

– Men har man inte både personal och studenter med sig så fungerar det inte.

JÄMSTÄLLDHETSOMBUDET Henrik Hamboldt menar att Hans Hedberg, som rektor på Valand, höll sig mer i bakgrunden. Han ifrågasatte inte det som andra betraktade som sitt revir och lät till exempel Bengt-Olof Johansson ha det konstnärliga ledarskapet. Studierektor Mats Olsson tror också att det legat Susann Brännström i fatet att hon är kvinna.

– Det är lättare att ta kritik av en man än av en kvinna och det är olyckligt att det har blivit en personfråga av det här istället för en diskussion om sakfrågor.

Detta får också stöd i Bo-Erik Gybergs utredning: "Män och kvinnor tycks ha olika förväntningar på kvinnliga och manliga chefer och lärare.

Exempelvis förväntas en manlig rektor i högre grad kunna administrera än en kvinnlig." Gyberg pekar också på att Valands frekventa byten av rektorer (12 på 25 år) inte har varit ett verksamt sätt att lösa de underliggande problem som funnits sedan länge: "Det är dessvärre nödvändigt att konstatera att detta tillstånd inte är något nytt. Redan i Previas utredning 1996 formulerades en i stort sett identisk bild av arbetsklimatet.

Många har sedan dess vittnat om att några avgörande förbättringar knappast har åstadkommit". Om Susann Brännström skriver han: "Det nödvändiga frågandet som behövs för att skaffa information har ibland lett till otacksamma 'polisliära' uppgifter. Försök att bringa reda i gamla arv gör henne till tacksam måltavla för dem som vill göra sig av med budbäraren."

SUSANN BRÄNNSTRÖM har fattat flera känsliga beslut. Bland annat att en tekniker, som på prov adjungerades till adjunkt på deltid av tidigare rektorn Hans Hedberg, fick gå tillbaka helt till teknikertjänst. Samme tekniker satt sedan, som en av sex personer, i rektorsrekryteringsgruppen. I den ingick också två studenter, jämställdhetsombudet Henrik Hamboldt samt en lärare, Leslie Johnson, som också tagit ställning mot Susann Brännström. Ordförande var Bengt-Olof Johansson.

Av de slutliga två rektorskandidaterna fick Susann Brännström tre röster och Urban Engström tre. Hans Hedberg beslutade att ge Urban Engström, som inte kan börja förrän i januari 2004, tjänsten. Under tiden vikarierar Leslie Johnson som rektor.

– Det gör bara studenternas misstro

ännu större. Rent strategiskt hade det varit bättre att ta in någon mer neutral person. Hans Hedberg kunde till exempel själv gå in som rektor under tiden, säger Henrik Hamboldt.

Hans Hedberg säger att han inte tror på ett sådant auktoritärt styre.

– Jag har det största förtroende för Leslie Johnson och jag vet att hon kommer att göra ett bra jobb. Jag tycker det är okonstruktivt att undergräva hennes ställning, inte minst med tanke på den genusediskussion som finns på Valand. Leslie Johnson är saklig, skicklig och nyanserad. Hon jobbar i team med studierektor Mats Olsson, som är den som länge arbetat med strukturfrågorna på Valand. De går nu vidare med arbetet kring de strukturella problemen som inleddes i våras. Bästa vägen är att man på Valand löser det här själva.

Henrik Hamboldt finner det intressant att Hans Hedberg för fram genusediskussion i detta sammanhang och inte vid tillsättningen av Urban Engström som rektor. Han ställer sig också tveksam till om Valand klarar av att lösa problemen på egen hand.

– Hans Hedberg vill ha till ett "försoningseminarium" i höst. Jag förstår inte vad han menar. Det här handlar om frågor som professionalism, respekt och genus. Jag förstår inte vad han menar. Jag tror att man måste ta in en oberoende konsult.

HANS HEDBERG är inte främmande för det, men menar att det seminarium som ska hållas i höst egentligen hade kunnat hållas redan i maj då Bo-Erik Gybergs utredning kom.

– Men den dåvarande ledningen avvisade tanken. Nu är det hög tid att lägga upp en plan för ett fördjupat förändringsarbete där olika åsikter kan brytas i respekt och leda till konstruktiva åtgärder.

Både Susann Brännström och Henrik Hamboldt är oförstående till Hans Hedbergs kritik.

– Det var en stressad tid. Valand var mitt i antagningsarbetet av nya studenter, studenternas värutställningar, planeringsmöten och hade dessutom två andra omfattande seminarier. Den personal som inte var sjukskriven arbetade mer än vad som kan förväntas. Att mitt i allt detta förbereda och engagera personalen i ett tvådagars seminarium kring alla de frågor som lyfts fram i Gybergs rapport var omöjligt, säger Susann Brännström.

Men förhoppningsvis kommer det att fungera nu. Hans Hedberg säger att det fortfarande är en öppen fråga om starkare åtgärder, till exempel i form av tvångsförvaltning av Valand från fakultetens sida, ska vidtas.

– Men det är en absolut sista åtgärd. Och än så länge är det inte aktuellt.

Lars Nicklason

dinsida.gu.se – din nya startsida

GU:s nya internsida på webben – dinsida.gu.se – har nu lanserats. Här hittar du information, nyheter och meddelanden som rör din anställning, din arbetsplats och GU som helhet – kort sagt en lämplig startsida för den GU anställde, menar GU:s webbkoodinator Mikael Stoltz.

– TANKEN ÄR ATT när det händer något på GU ska du först kunna läsa det på webben. För första gången finns nu det mesta av den interna informationen samlad på en sida, säger Mikael Stoltz.

På *Din sida* finns också de vanliga externa nyheter som hittills presenterats på GU:s nyhetssida. Så för den som vill hänga med går inget förlorat.

– Tvärtom. Över huvud taget kommer vi att satsa mer på nyheter. Det blir fler interna nyheter och vissa externa kommer till exempel att kunna presenteras i en utförligare form internt.

AMBITIONEN ÄR ATT göra sidan levande, att det varje gång man går in på sidan ska det ha hänt något nytt. Men det är lite upp till var och en. Förhoppningsvis blir den GU-anstälde mer debattsugen när *Fria ord* bara syns internt. Så småningom kommer det också att finnas möjligheter att debatera artiklar via en direktlänk. På samma sätt ska man kunna tipsa en kollega om en intressant artikel eller nyhet.

– Det är en dynamisk sida som kommer att modifieras och utökas i takt med att nya tjänster och ny information tillkommer. Den GU-anstälde ska kunna hitta alla fakta här utan att nödvändigtvis känna hur till hur organisationen ser ut. *Din sida* hamnar så att säga högst i GU:s webbråd och någon lämpligare startsida för den GU-anstälde finns inte, säger Mikael Stoltz.

Förutom nyheter och meddelanden innehåller också *Din sida* söktjänster för att hitta information och personal. Till en början kan *Din sida* endast nås från GU:s nät. Du hittar den på dinsida.gu.se

Lars Nicklason

Det har varit ett tufft jobb, men någon måste göra det, säger Mikael Stoltz.

GU växer så att det knakar

Göteborgs universitet räknar med att gå med underskott på nio miljoner kronor i år, vilket är sämre än planerat. Trots det är läget under kontroll, menar ekonomidirektör Lars Nilsson som dock ser en fara i att kostnaderna stiger snabbt.

PÅ DET HELA TAGET går det bra för GU, riktigt bra i vissa delar. Universitetet når utbildningsvolymen med god marginal, antalet studenter blir fler och de externa anslagen ökar. Men den snabba tillväxten har ett pris. Kostnaderna ökar snabbt.

Det gäller framför allt lönekostnader som ökat med nio procent jämfört med förra halvårsskiftet, vilket delvis beror på nya löneavtal och att antalet anställda har ökat med tre procent.

– Det rör sig framför allt om lärare och forskare med korttidsanställningar. Men det är en naturlig utveckling. Då vi har tagit emot fler studenter och fått fler externa forskningsprojekt har vi fått anställa fler lärare, säger Lars Nilsson.

En huvudsaklig förklaring till årets underskott är att GU i slutet av förra året tilldelades ett utökat utbildningsuppdrag på 23 miljoner kronor. Men i bokföringen hamnar kostnaderna på årets resultat, vilket påverkar GU:s totala ekonomi negativt.

EN ANNAN VIKTIG förklaring är att studentantalet fortsätter att öka och det är en nationell trend. Enligt statistik från Högskoleverket ökar studentantalet i Sverige med 10 procent under 2003. Det

innebär samtidigt att kostnaderna stigit mer än intäkterna vilket är en av orsakerna till att många lärosäten när över det tak för antal studenter som ger ersättning.

Det gäller även Göteborgs universitet som troligen kommer att överskrida takbeloppet med över 100 miljoner kronor. Enligt statens tilldelningssystem får GU bara räkna av 10 procent av takbeloppet och allt därutöver hamnar i ett stort svart hål.

OM INTE UTVECKLINGEN hejdas riskerar GU att förlora över tiotals miljoner kronor i intäkter. Därför har styrelsen redan krävt att nämnderna ska hålla igen och bara får överskrida takbeloppet för utbildning med fem procent. Konsekvensen blir en neddragning av antalet fristående kurser och en stramare reservantagning.

– Att minska utbudet av fristående kurser får inga långsiktiga konsekvenser – men det rimmar inte särskilt väl med ambitionen att GU är ett utpräglat kursuniversitet, menar planeringsdirektör Per-Erik Eriksson.

Om studentantalet fortsätter öka – utan att GU får kompensation från statsmakterna – kan det bli problem på sikt.

– Att GU är populärt är på sätt och vis ett positivt problem. Men tar vi in alltför många studenter utan extra resurser när vi förr eller senare en kritisk punkt där kvaliteten blir lidande eller där de anställda sliter ut sig, säger Lars Nilsson.

Allan Eriksson

Fakta/Fakulteternas ekonomi

Halvårsbokslutet visar att nästan alla fakulteter har kontroll på sin ekonomi. Fakulteterna för humaniora, konstnärlig verksamhet och naturvetenskap, som har ekonomiska underskott, följer styrelsens sparplaner. Särskilt Naturvetenskapliga fakulteten går bättre än väntat och kommer, om allt går som planerat, att göra ett positivt resultat på nästan 10 miljoner i år.

Det är bara Sahlgrenska akademien som inte helt når sitt utbildningsmål och beräknar ett underskott på cirka 5 miljoner. Om den ekonomiska analysen stämmer tvingas Sahlgrenska akademien, enligt Lars Nilsson, att vidta åtgärder i år och under 2004.

Av de gemensamma verksamheterna är det Universitetsbiblioteket (UB) som går sämst. I år beräknar UB att gå med 3,5 miljoner i förlust och utan åtgärder förvärras situationen.

– Det är ökade lönekostnader som ligger bakom underskottet. Nu väntas nya löneavtal och UB måste i år spara 1,2 miljoner kronor. Det innebär att nämnderna måste betala mer för UB:s verksamhet, säger Lars Nilsson.

Holdingbolaget tillbaka på ruta ett

GU Holding redovisar en vinst på 1,9 miljoner för årets första halvår. Allt pekar nu på att det ursprungliga aktiekapitalet på sex miljoner kronor kommer att vara återställt i slutet av året. Men det krävs mer pengar för att bygga upp bolagen inom GU Holding, menar ekonomidirektör Lars Nilsson.

GU HOLDINGS positiva resultat beror på att ett omfattande omstruktureringsarbete inom bolaget nu börjar visa effekt, förklarar Lars Nilsson.

– En del av bolagen går också bättre. Scandinavian CRI AB har till exempel fått stora uppdrag från flera läkemedelsbolag.

Holdingkoncernens pressade ekonomiska situation (-13,8 mkr 2002) har resulterat i att ett rejält förändringsarbete satts igång. Dotter- och intressebolag har avyttrats helt eller delvis och moderbola-

gets organisation har slimmats. I februari upprättades en kontrollbalansräkning för moderbolaget och en plan för hur moderbolagets aktiekapital skall vara återställt under oktober månad. Lars Nilsson är övertygad om att detta kommer att klaras av.

– Fler bolag kommer att säljas ut, bland annat Scandinavian CRI AB och Surgical Science AB. Det finns stora utvecklingsmöjligheter i dessa företag, vilket några seriösa intressenter har insett. De har det kapital som krävs och det förs nu en diskussion med dem.

UTFÖRSÄLJNINGEN kommer dock inte att få några direkta effekter på årsresultatet.

– Det kommer bara att märkas i saneringen av skuldsidan i balansräkningen. Holdingbolaget har fått kortfristiga lån, bland annat av Teknikbrostiftelsen och Handelsbanken, som nu kommer att kunna betalas tillbaka.

Om allt går i lås är det ursprungliga aktiekapitalet, sex miljoner kronor, återställt vid årets slut. Men det räcker inte.

– Det behövs mer kapital. Det tar lång tid att bygga upp och etablera företag på marknaden idag. Pengarna behöver så att säga arbeta längre. Och då räcker sex miljoner inte långt.

DETTA ÄR MAN medveten om på Utbildningsdepartementet. Alla 14 holdingbolag i landet är i samma situation, förklarar Lars Nilsson. Men några pengar är inte att vänta – åtminstone inte i samband med höstens budgetproposition.

– Man har gjort klart för oss att det statsfinansiella läget är ansträngt. Vårt hopp står till de forskningspolitiska propositioner som läggs fram, troligen under nästa år.

Lars Nicklason

Doktoranderna har det tufft vid GU

Många funderar på att hoppa av. Barn är ett hinder. Stressen är nästan alltid närvarande.

Rapporten *Livet som doktorand* visar att forskarstuderande vid landets universitet har en tuff studie- och livssituation. Och allra tuffast är det vid GU.

DET ÄR Statistiska centralbyrån och TCO som bearbetat enkätsvar från drygt 1 200 forskarstuderande vid universiteten i Göteborg, Lund, Uppsala, Örebro, Umeå och Luleå. Och de kommer bland annat fram till att nästan 40 procent av landets doktorander någon gång under det senaste året funderat på att hoppa av. Bland de ensamstående föräldrarna är det ännu fler – sju av tio. Det är fler än vad Marie Tuula, GU:s doktorandombudsman, trodde.

– Men jag är inte förvånad; jag möter doktorander och deras problem varje dag. Ett är det låga utbildningsbidraget, 13 650 kronor före skatt. Man omfattas heller inte av anställningsskydd och har inte rätt till övertid, komplement och semester som andra arbetstagare. Det tror jag är en bidragande orsak.

RAPPORTEN VISAR att GU ligger i topp på den negativa skalan i flera frågor. Bland annat verkar de mest stressade doktoranderna finnas här. Hela 89 procent svarade ja på frågan "händer det att du inte kan koppla av tankarna på dina forskarstudier när du är ledig?" Av dessa kände 45 pro-

cent av detta varje vecka och 32 procent dagligen.

– Jag vet inte varför stressen är värst vid GU, men generellt tror jag att ökade tidskrav har en negativ inverkan. Två år på utbildningsbidrag och två år på doktorand-tjänst. Sedan ska man vara klar. Före doktorandreformerna var tidsramen inte lika sträng.

MARIE TUULA ÄR inte heller förvånad över de tydliga genusskillnader som rapporten presenterar. Vid GU och Umeå svarar 70 procent av männen "varken eller" på frågan om en akademisk karriär påverkas av att ha barn. Av kvinnorna svarar lika många att barn påverkar karriären negativt. Vid GU uppgav 24 procent av doktoranderna att de beslutat sig vänta med att skaffa barn, vilket också är högst i Sverige.

– Det är som en doktorerande väninna till mig som har barn sa: "Jag tillhör B-laget med automatik. Jag kan inte lägga ner lika mycket tid som de som inte har barn".

Vid GU uppgav också 24 procent av doktoranderna att de beslutat sig vänta med att skaffa barn och 37 procent av dem som hade barn, att de någon gång avstått från att ta föräldraledighet på grund av sina forskarstudier.

Marie Tuula suckar uppgivet. Sveriges doktoranderna är en utsatt grupp.

– Vilka andra akademiker nöjer sig med 13 650 kronor före skatt i månaden? Först och främst måste doktoranderna ges en dräglig lön!

Lars Nicklason

FOTO: GÖRAN OLSSON/RI

Marie Tuula är bekymrad över doktorandernas situation vid GU.

Vid GU Journalens pressläggning har just Högskoleverket presenterat sin undersökning Doktorandspeglarna som omfattar mer än hälften av landets doktorander. Den visar att flertalet doktorander upplever sin utbildning som positiv och stimulerande, men att det ofta brister i handledningen. GU får genomgående ett ganska " normalt " betyg, men på några punkter utmärker sig universitetet:

- 13 procent (högst i Sverige) av doktoranderna har annan finansiering än utbildningsbidrag, doktorandlön och stipendier.
- 27 procent är inte nöjda med sin finansieringsform, vilket är näst högst i Sverige. (Vid Karolinska institutet är 33 procent inte nöjda)
- 85 procent (högst i Sverige) av GU:s doktorander arbetar mer än 40 timmar i veckan (annat arbete än forskarstudier medräknat) och 17 procent arbetar mer än 60 timmar i veckan.

Allt fler doktorander sjukskriver sig

Sjukfrånvaron är sakta på väg ner, framför allt långtidssjukfrånvaron.

Lokalvårdarna toppar statistiken och i år igen bekräftas doktorandernas dåliga arbetsmiljö.

SJUKFRÅNVARON vid GU är fortsatt hög – men långtidssjukskrivningen minskar något för andra året i rad, visar ny statistik.

– Generellt har sjuktalen gått ner och det är glädjande. Det beror på att det förebyggande arbetet börjar ge resultat, menar personalchef Christina Nordberg.

Men i avvaktan på ny personalekonomisk redovisning vill Christina Nordberg inte kommentera förra årets sjukfrånvarostatistik i detalj. Från och med nästa år kommer Arbetsgivarverket att redovisa sjukfrånvaro för all statlig verksamhet och då kan bättre analyser och jämförelser göras.

Fast sjukfrånvarostatistiken från förra året visar ändå på ett trendbrott. År 2001 var sjukfrånvaron rekordhög med fördubblat antal sjukdagar på fem år.

Totalt sett minskar frånvaron vid flertalet fakulteter medan den ökar något inom humanistiska fakulteten och gemensamma förvaltningen.

Att doktoranderna har en pressad arbetssituation kan utläsas av sjukstatistiken. Förra året var 40 forskarstuderande – de flesta kvinnor mellan 35-39 år – borta längre än tre månader på grund av sjukdom. Ökningen är framför allt tydlig inom humanistiska fakulteten, som har en stor grupp doktorander. Sammantaget var 8,8 procent av doktoranderna långtidssjukskrivna under 2002, vilket är en ökning jämfört med föregående år.

– Doktoranderna är en utsatt grupp och det är inget nytt, men ändå verkar man inte ha gjort särskilt mycket för att

förbättra deras situation, säger SACO:s ordförande Inger Wilgotson-Lundh.

– Doktorander behöver ha rimliga och bättre anställningsförhållanden. Nu får nästan ingen doktorandtjänst förrän efter två år – och det är en klar försämring.

Inget tyder heller på att sjukfrånvaron bland lokalvårdare, vars frånvaro är fyra gånger högre än alla andra, minskar.

Som en förklaring till lokalvårdarnas höga sjuktal anger rapporten att kostnaderna för rehabilitering ingår i sjukfrånvarostatistiken.

Christina Nordberg menar att alla sjukskrivna lokalvårdare genomgår rehabilitering och att GU tillsammans med SEKO har inlett ett projekt med syfte att komma tillrätta med lokalvårdarnas dåliga arbetsmiljö. Resultatet av projektet presenteras senare i år.

Allan Eriksson

Notiser

Etiska riktlinjer allt viktigare

Inte enbart vinstmotiv ska styra placeringen av pengar. I GU:s aktieportfölj, som uppgår till drygt 100 miljoner, ska det inte längre finnas några etiskt tveksamma företag.

SEDAN ÅRSSKIFTET har GU slutit avtal med tre nya "etiska förvaltare" som kommer att se över placeringarna med bland annat hänsyn till etik och miljö. Utöver att sprida riskerna i större utsträckning än tidigare ska den nya förvaltaren följa ILO:s kärnkonventioner och OECD:s riktlinjer för multinationella företag.

Varför intresserar sig GU för detta nu?

– Frågan väcktes på universitetsstyrelsen förra året, säger ekonomidirektör Lars Nilsson. Men det är också en konsekvens av den allmänna debatten om etik och moral som ställer högre krav på placering av aktier.

Lars Nilsson hänvisar till undersökningar och menar att det inte är sant att fonder förlorar pengar genom att ta etiska och miljömässiga hänsyn.

– Företag som håller rent vad gäller etik och miljö är ofta framgångsrika. Det är rimligt att GU lägger ribban högt eftersom vi själva ställer höga krav på miljö och etik i vår verksamhet.

Diskussionerna om etik och moral gäller även Göteborgs universitets forskningsfond (där två procent av kapitalet årligen går till GU:s Jubileumsfond), som ägs av Handelsbanken. I en större artikel i GU Journalen (nr 2 2002) väcktes frågan om GU bör ta etiskt och moraliskt ansvar för var pengar placeras i universitetets namn. Då framgick det att fonden investerade i företag som ansågs tveksamma av etiska förvaltare.

Enligt Lars Nilsson har Handelsbanken nu planer på att samla flera fonder under ett tak för att minska de små fondernas sårbarhet. Ett krav som GU fört fram är att en sådan ideell fond även tar etiskt ansvar för hur pengar placeras.

Allan Eriksson

Sök medel ur Neuberghs stiftelse

NU HAR DU möjlighet att söka pengar från Doktor Félix Neuberghs stiftelse.

Anvisningar och ansökningshandlingar rekvideras genom att skicka in ett frankerat och adresserat svarskort till: Doktor Félix Neuberghs stiftelse, Erik Dahlbergsgatan 11 B, 411 26 Göteborg.

www.felixneuberghstiftelse.com

tema **ARBETSMILJÖ**

Mobbning

Ett problem att ta på allvar vid GU

texter: KAJSA ASKLÖF illustration: EVA-LENA HEDVALL

Om resultatet av arbetsmiljöundersökningen är bra eller dåligt beror på hur man tyder siffrorna. Tolkningen kan inte göras enbart utifrån ett statistiskt perspektiv, anser Joseph Schaller, docent på psykologiska institutionen.

– Vi har skaffat ett väldigt bra underlag, men alla de här siffrorna måste värderas, säger Joseph Schaller.

GÅR DET ATT NOJA sig med att en övervägande majoritet av de anställda vid GU har en positiv känsla på väg till jobbet eller ska man lägga stor vikt vid att en minoritet känner olust? Och kan inte olustkänslan bero på andra saker än jobbet?

– Jag kan klart och tydligt se att det finns människor som har en situation där man behöver göra något för att deras tillvaro ska bli bättre. Är man osäker på vad resultatet betyder kan man översätta procent till frekvens. Då ser man att ungefär 380 personer känner olust när de går till jobbet. Det tycker jag inte uppvägs av att tre av fyra har positiva känslor, säger Joseph Schaller.

Efter att två av tre GU-anställda besvarat det "brutalt omfattande" frågeformuläret hoppas han att diskussionen inte ska fastna i jämförelser med undersökningar från andra arbetsplatser.

– Det är den egna måttstocken som måste vara gällande, och då handlar det om helt andra saker än om man är några procentenheter bättre än exempelvis den privata sektorn.

När man läser att det "bara" är 2,7 procent som har upplevt sexuella trakasserier eller könskränkningar är det alltså ingen idé att andas ut. Istället är det bättre att konstatera att det i själva verket handlar om 92 personer. Den yrkesgrupp där detta verkar vara vanligast förekommande är bland forskare, och då är det framför allt kvinnliga doktorander som blir utsatta.

– Vi har inte frågat om kränkningarna kommer från studenter eller anställda, men dessa personer befinner sig i miljöer där de är yngre och rent generellt är i underläge.

NÅGOT SOM JOSEPH SCHALLER tycker är lite märkligt är att just denna siffra mötts av en del reaktioner som tyder på att man gärna vill avfärda den.

– Det blir konstigt när man börjar ifrågasätta vad folk säger. Jag har mycket svårt att tänka mig att kvinnliga doktorander skulle svara som de gör för att göra sig märkvärdiga.

En annan signal som är värd att ta på allvar är att 14 procent upplever att de har blivit utsatta för mobbning, kvinnor i något högre grad än män.

– Det är naturligtvis en hög siffra. När folk svarar

på det här sättet måste de uppleva att de har blivit utsatta för en verkligt kränkande behandling, eftersom de fortfarande minns den när de ska fylla i formuläret.

Det var bara en enda fråga i undersökningen som handlade om mobbning, för att få veta mer skulle det behövas fler. Joseph Schaller kan tänka sig att man gör en enkät som bara handlar om mobbning, könskränkande behandling och om att känna sig förbigången på grund av sitt kön.

Han vill inte ge några råd om hur man ska gå vidare med de frågor som är problematiska, utan hänvisar till att det är en uppgift för den centrala arbetsmiljökommittén där både arbetsgiversidan och facken är representerade.

// Det blir konstigt när man börjar ifrågasätta vad folk säger. Jag har mycket svårt att tänka mig att kvinnliga doktorander skulle svara som de gör för att göra sig märkvärdiga.

– Det är de som arbetar för att vi ska få en draglig tillvaro inom GU. Varje dekan måste begrunda resultaten och föra en diskussion med prefekten för det är ute på arbetsplatserna förändringarna måste ske. Det vore lämpligt att ha en arbetsmodell för hur man ska arbeta med de här resultaten.

Risken är annars att det blir som på vissa grundskolor där lärare och rektor hävdar att det inte finns någon mobbning, medan eleverna upplever en helt annan verklighet.

– Den första reaktionen kan vara att slå ifrån sig, men eftersom problemen inte är kopplade till vissa befattningsgrupper utan är spridda rakt över hela organisationen måste man försöka inse att problemen kan finnas på den egna arbetsplatsen också.

JOSEPH SCHALLER TROR INTE att det finns någon institution som går helt fri från problem. I mindre arbetsgrupper med lite insyn kan saker fortgå under lång tid. Det finns starkare personer och svagare, och vissa kan hantera konflikter och samarbetsvägrigheter bättre än andra.

När det gäller förekomsten är det flest personer som upplever sig mobbade inom Konstnärliga fakulteten, inom Handels och gemensam förvaltning. Lägst var förekomsten inom Naturvetenskapliga fakulteten.

– Skillnaderna är inte så dramatiska så att de är värda att göra affär av. Både 17 och 10 procent är för

mycket, och något som förståndet säger att vi inte kan acceptera. Det är viktigt att inte segla iväg i ett statistiskt lyckorus när man gör sådana här analyser.

Är du överraskad av de höga mobbningsciffrorna?

– Nej, egentligen inte. Det är svårt att veta vad som finns bakom dem, men det är så många människor det handlar om att det absolut finns anledning att gå vidare, och att ute på arbetsplatserna fundera över hur vakna vi är på de här signalerna. Det finns ju ofta en feighet inför att ta tag i det som är känsligt och obehagligt.

Det värsta scenario som Joseph Schaller kan tänka sig nu är att man underlåter att åtgärda de problem som undersökningen visar ändå finns.

– Skulle det bli så tokigt så önskar jag att undersökningen inte blivit gjord. En hel rad människor knyter förhoppningar till undersökningen och om det inte händer något så blir deras situation på sätt och vis sämre, för då har de dessutom fått en illusion krossad.

Mobbning i siffror

Har en positiv känsla på väg till jobbet: 76 %

Känner olust på väg till jobbet: 11 %.

Har upplevt sexuella trakasserier eller könskränkningar: 2,7 %.

Doktorander som har upplevt sexuella trakasserier eller könskränkningar: 4 %. Tittar man bara på gruppen kvinnliga doktorander så är det: 7 %.

Har blivit utsatt för mobbning: 14 % (15 % av kvinnorna och 11 % av männen). Flest personer upplevde sig mobbade inom Konstnärliga fakulteten, inom Handels och gemensamma förvaltningen (17 %). Lägst var förekomsten inom Naturvetenskapliga fakulteten (10 %).

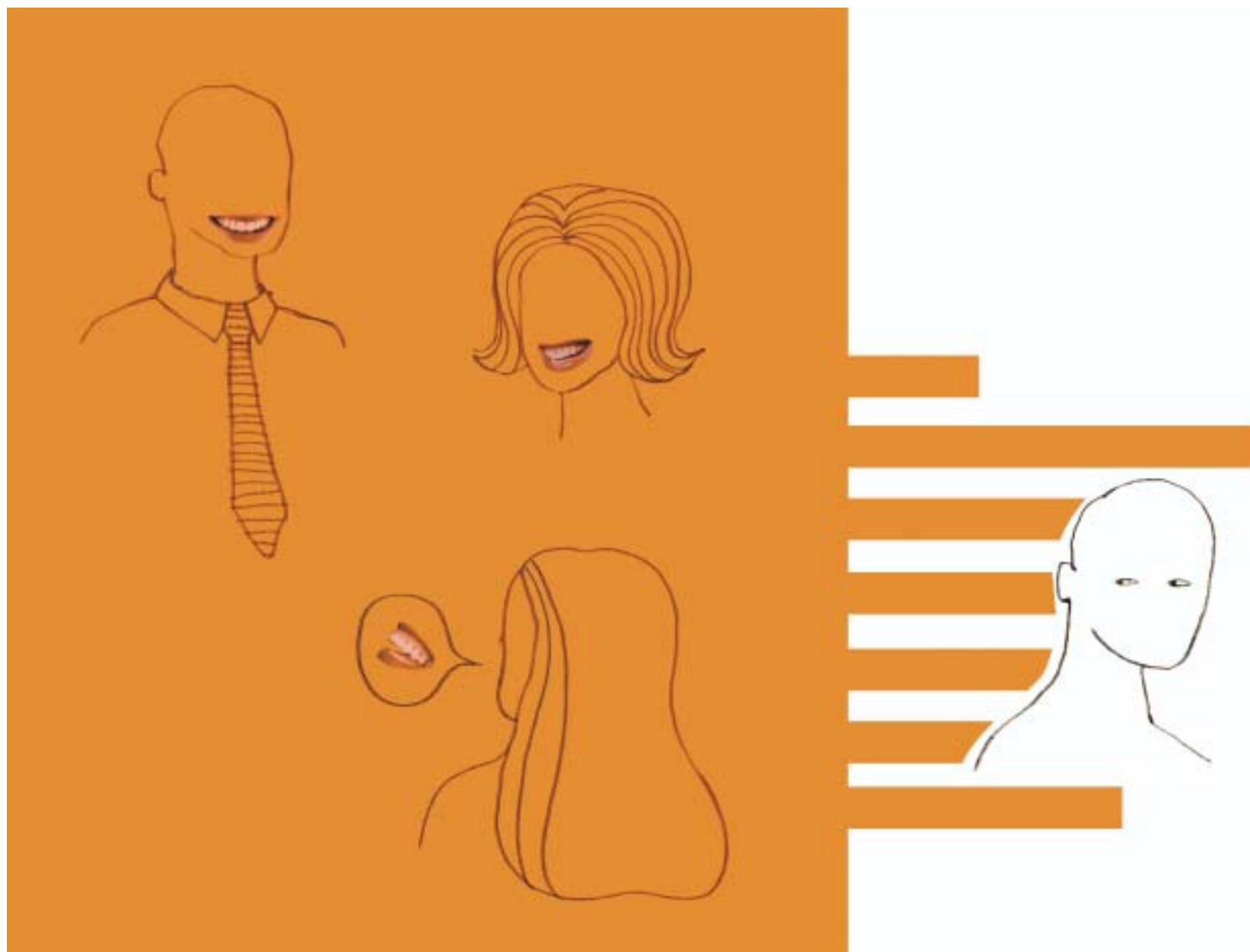
Har känt sig diskriminerade på grund av kön vid tjänstetillsättning: 154 personer.

Har känt sig diskriminerade på grund av kön vid lönesättning: 373 personer.

Har känt sig diskriminerade i verksamheten på grund av kön exempelvis vid tillsättning av arbetsgrupper: 129 personer

Den nyligen genomförda arbetsmiljöundersökningen vid GU är den största som gjorts vid något universitet i landet. Läs bilagan i tidningen eller gå till: www.gu.se/aktuellt

Att sopa under mattan löser inga problem

Det finns ett klart samband mellan obearbetade konflikter och samarbetsvärigheter visar GU:s arbetsmiljöundersökning. På arbetsplatser där man hanterar konflikter konstruktivt finns färre problem än där man inte gör något åt dem.

KONFLIKTER ÄR NÅGOT vi gärna undviker att försöka lösa, visar undersökningen. De konflikthanteringsstrategier som hamnar överst på listan är de som går ut på att inte hantera konflikterna och samarbetsvärigheterna. Intressant nog visar det sig också att det är den metoden som fungerar sämst.

– Det är uppenbart att det inte löser problemen att inte låtsas om någonting. De arbetsplatser som har mycket konflikter är också de som försöker sopa dem under mattan.

Joseph Schaller tycker att det är bättre att stärka

prefekternas konflikthanteringsförmåga genom utbildning än att ta in konsulter utifrån, eftersom de ändå inte skulle kunna få en riktig bild av det som sker.

– Vi är lite speciella på universitetet. Vi har dragit samman ett stort antal människor som är övertygade om att de är väldigt kompetenta och de är inte särskilt lätt-dresserade. En prefekt med viss verklighetsanknytning och en rimlig ambitionsnivå kan göra ett gott jobb.

Om en konsult från näringslivet skulle bedöma ledarskapet inom universitetet så skulle den personen kunna säga att det är oprofessionellt eftersom man blir prefekt på grund av sina akademiska meriter snarare än för sin ledarskapsförmåga. Men tanken på att applicera näringslivets syn på en organisation som universitetet är absurd, anser Joseph Schaller.

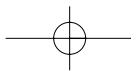
– De här problemen finns överallt i samhället – även där man har professionella ledare. Det kan snarare

vara en fördel att man kommer från samma led som dem man ska leda, eftersom det ger en större förståelse. Men ledarna kan behöva lite extra stöd ibland, och just när det gäller konflikthantering finns det en del att göra.

Enligt undersökningen uppfattar man sin närmaste chef i första hand som personalorienterad, i andra hand som förändringsorienterad och först i tredje hand som uppgiftsorienterad.

– Det visar att vi egentligen har de chefer vi ska ha. Vi vill inte ha chefer som pekar med hela handen.

Det är bara 54 procent som tycker att chefen ger klara direktiv om ansvar och befogenheter och bara 48 procent anser att chefen anger klara och tydliga mål. En förklaring kan vara att mycket av arbetet på universitetet sker självständigt. Joseph Schaller uttrycker det som att verksamheten till stor del fungerar som ett självspelande piano. ►►

tema **ARBETSMILJÖ**

forts. från föregående sida

- ▶ – Ofta är det intresseinriktningen som styr vad exempelvis lärarna gör. Ledningen har anpassat sig efter detta och det tycker jag är bra.
- En sak som överraskar honom är att det finns så många inom universitetet som är intresserade av ledningsuppdrag. Framför allt är det kvinnor under 40 år som inte tidigare haft ett ledningsuppdrag, som gärna vill ha ett.
- Vad man ska göra för att inte kyla ned det här intresset är ett problem som man måste hantera inom organisationen. Det är lätt att tro att man alltid måste röra sig i samma sfärer, att det är samma personer som ska in och ut ur ledningsgrupper.
- Kvinnor svarade dessutom att de har blivit förbigångna på grund av sitt kön i mycket högre utsträckning än männen. Framför allt när det gäller lönesättning.
- När man kopplar ihop ålder och kön kan man se att var femte kvinna över 60 år har svarat att de blivit

förbigångna på grund av kön vid lönesättning. Det tycker jag är en förskräckligt hög siffra.

Ett resultat som Joseph Schaller hade hoppats på är att personalen vid GU skulle känna sig mer nöjd än personal på andra arbetsplatser. Så är det inte.

- Universitetet är en säregen arbetsplats där forskare och lärare har väldigt mycket kunskap och stor akademisk frihet, men friheten har en baksida. Man är fri att ta på sig hur många arbetsuppgifter som helst och många gör det också. Det är inte något som passerar obemärkt i den enskildes liv.
- Att klimatet i akademikervärlden skulle vara snällt kollegor emellan, är ett rykte som inte får något stöd i undersökningen.
- Jag tycker faktiskt att det är överraskande att det finns så mycket generositet som man annars inte pratar så mycket om.

Siffror

32 % av de anställda svarar att det förekommer samarbetsvärigheter och konflikter på arbetsplatsen som påverkar arbetet negativt.

63 % svarar att det stämmer helt eller delvis att det finns en benägenhet att släta över konflikter, 55 % att man försöker att inte låtsas om konflikten och 47 % att man försöker att sopa konflikten under mattan.

Av dem som redan har ledningsuppdrag är det 80 % som är klart intresserade av att fortsätta med det, av dem som har haft ledningsuppdrag men inte har det för närvarande är det 47 % som är klart intresserade av ett nytt sådant, och av dem som inte tidigare har haft ledningsuppdrag är det 19 % som är klart intresserade av att ta på sig ett sådant. I den sistnämnda gruppen är kvinnor under 40 år klart överrepresenterade.

Sista frågan gav tänkvärda svar

text: LARS NICKLASON

Att kryssa för redan fastställda svarsalternativ är en sak. Men vad tycker egentligen GU:s anställda om sin arbetsplats när de får låta tankarna flöda fritt? Den sista öppna frågan i arbetsmiljöundersökningen fick många svar.

NÅGRA HAR TILL EXEMPEL irriterats över att arbetsmiljöundersökningen kallats för anonym: "Hur kan den vara det när man får en påminnelse om att man inte fyllt i och skickat in enkäten?" Bristen på anonymitet tycks också ha skapat en rädsla för att bli avslöjad: "Jag tvivlar på att svaren inte kan härledas till igenkännbara arbetsgrupper eller enheter. Därför känns det obehagligt att svara på frågor som gäller enskilda personer, t ex fråga 34 (om närmaste chefen)." Andra svar knyter an till enkätens omfattning: "Tidsödande; stor risk för slentrianmässigt ifyllande!", "För många frågor och vissa helt irrelevanta.", "Har en del synpunkter, men inte tid att utarbeta förslag till förbättringar då arbetsbelastningen bara ökar. Denna enkät besvaras en sen söndagskväll."

Det har förstås också kommit fram synpunkter på saker som rör organisation och arbetsvillkor. En av de mer intressanta inläggen kommer från en person, antagligen kvinna, som tar tillfället i akt att belysa en bortglömd sida av jämställdhetsarbetet: "Det finns inga frågor som tyder på att ni uppmärksammat de negativa följderna av jämställdhetsarbetet. Som kompetent kvinna förväntas man tacka ja till alla uppdrag som erbjuds. Om man säger nej händer det att man får väldigt otrevliga reaktioner tillbaka och krav på att man ställer upp eftersom det finns regler som säger att det måste vara t ex minst 40 procent kvinnor i alla kommittéer. Samtidigt förväntas man konkurrera om forskningsanslag på samma villkor som de manliga kollegorna som ofta inte har några förtroendeuppdrag alls. Detta går inte ihop! Det är också väldigt påfrestande att i varje ny grupp 'bevisa' att man är där för att man är kompetent och inte bara för att fylla 'kvinnokvoten'."

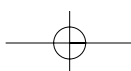
Vad som kommer fram i andra delar av arbetsmiljöundersökningen är att den egna lönen engagerar: "Lönen är jättedålig. Jag har läst fyra år på universitetet och får precis så jag klarar mig." "Erbjud visstidsanställda fasta anställningar. Genom att öka möjligheterna till externa samarbeten och därigenom extern finansiering möjliggörs detta.", "Särskilda medel bör användas till att justera låglönegrupper. GU har missat den goda PR som man får genom en rättvis satsning. Beslutsfattare skulle på prov få leva på 17–18 000 kr/mån.", "Angående lönesamtal: hade lönesamtal med min chef. Det tog ca fem sekunder. Han meddelade mig enbart vad han föreslagit i löneförhöjning för mig. Det var definitivt inget samtal."

MEN DET FINNS OCKSÅ en hel del annat som berör: "Vid GU finns en vice rektor med ansvar för forskning, men varför finns ingen för undervisning?" "Det hade varit önskvärdt om det funnits en plan för hur man hanterar konflikterna på Göteborgs universitet och vid statistiska institutionen i synnerhet. Det har tagit alldeles för lång tid att lösa dessa konflikter."

"Som forskare uppmuntras man inte att samarbeta! Varken inom fakulteten eller inom universitetet. Alla jobbar på sin kant och man känner sig ganska isolerad. Det finns en enorm kunskap inom universitetet och man borde dela med sig av den oftare och bättre!"

Någon utvärdering av den öppna frågan har inte gjorts, men Stefan Szucs hoppas att svaren kommer att användas som någon form av idébank när man funderar över hur problemen med arbetsmiljön ska lösas. Samma företag som gjort enkäten har stansat in ett antal av svaren på en fil och gett ett förslag på hur det kan se ut.

– Det kräver en hel del arbete. Öppna tillägsfrågor förblir därför nästan alltid oanalyserade. Det är synd, för ofta gömmer de intressanta saker. Sådant som man kanske inte tänkt på när enkäten har formulerats.

Kursstudentens val granskas

Vilka är studenterna på GU:s fristående kurser? Vilka motiv har de? Vilka ambitioner har de när det gäller deltagande i undervisning och examination?

Nu är det dags för STUG 6 – den hittills största STUG-undersökningen som omfattar 16 000 studenter.

VI VET EGENTLIGEN ingenting om studenterna på våra fristående kurser, berättar Gudrun Balke, projektledare för STUG. Därför är frågorna många.

– Hur lyckas GU när det gäller den breddade rekryteringen? Det finns en bild av att studenter från icke-akademi-

kerhem söker fristående kurser framför program när de testat universitetsstudier. Är det så? Och, i så fall, vad tycker de om att studera? Kommer de att fortsätta?

Det finns också de studenter som plockar ihop en egen examen genom att enbart läsa fristående kurser. Är det någon speciell ämneskombination som är populär? Kanske finns det skäl att inrätta nya program, funderar Gudrun Balke.

– Och sedan har vi dem som läser för att kunna byta jobb eller meritera sig i arbetslivet. Och dem som vill "bilda sig" bara för att det är roligt. Vilka kurser väljer de?

Andra intressanta frågeställningar rör studenternas finansiering, ålder, civil-

stånd och kursernas svårighetsgrad. Väljs vissa kurser för att de anses ge enkla poäng?

STUG 6 kan ses som en parallell till STUG 1 som kartlade programstudenterna. Till stora delar kommer samma frågebatteri att användas.

– STUG 1 har fått ett stort genomslag. Rapporten har satt igång flera processer av förändringsarbete på fakultets- och institutionsnivå. Jag hoppas att STUG 6 kommer att bli lika intressant.

I början av november skickas enkäterna ut till 16 000 studenter och framåt våren beräknas resultaten kunna presenteras. Under hösten genomförs också STUG 5 – ett mindre projekt som

handlar om hur studentinflytandet uppfattas på olika utbildningar. Fyra program – sjuksköterskeprogrammet, geovetenskapligprogrammet, civilekonomutbildningen och tandhygienistutbildningen – analyseras i studien.

– Det är en handlingsinriktad undersökning. En demokratiforskare vid Pedagogien, RoseMarie Kamperin, spenderar drygt en vecka på varje program. Umgås med studenterna och sitter med på lektioner. Resultatet kommer att vara grund för en handlingsplan för ökat studentinflytande vid GU.

Lars Nicklason

Kritik mot delning av film och fotografi

De nya lokalerna på Storgatan var för små. Därför tvingas filmregiprogrammet flytta till Viktoriagatan när Högskolan för fotografi och film lämnar Konstpedemin.

– Vi blev ganska tagna på sängen av beskedet, säger Gunilla Burstedt, studierektor vid filmregiprogrammet.

NÄR SOCIALANTROPOLOGIN, de regionala centrumbildningarna och humanekologin flyttar in och förvandlar KK2 till ett "globalhus" får Högskolan för fotografi röra på sig. Den tilltänkta nya adressen, Storgatan vid Konsthögskolan Valand, har varit planerad sedan länge.

– Allting var klart trodde vi. Lokalerna på Storgatan har anpassats efter våra behov och rymmer både biograf och black box-studio. Det måste vi ha tillgång till, säger Gunilla Burstedt.

Hon är besviken över hur ärendet har

hanterats och menar att en ordentlig konsekvensanalys borde ha gjorts innan man bestämde sig för att sära på film- och fotografiprogrammen. Rektorn för Högskolan för fotografi och film, Bo-Erik Gyberg, håller med om att beslutet togs snabbt men säger också att det sedan länge stått klart att man skulle bli alltför trångbodd på Storgatan.

– Jag ser det här som en tillfällig lösning. Och studio- och inspelningsverksamheten måste filmregiprogrammet givetvis få tillgång till.

Det finns planer på att bygga ett hus mellan Artisten och Stadsteatern – ett hus som ska samla komposition, skådespeleri, filmregi, ljuddesign och scenografi. Men ingenting är klart, och hur det än blir så får filmregiprogrammet åtminstone räkna med att husera i Viktoriainstitutets (som flyttar till Lindholmen i höst) gamla lokaler i tre, fyra år.

– Det innebär att vi isoleras från de

Filmregiprogrammet flyttas hit till Viktoriagatan.

andra konstnärliga utbildningarna. Å andra sidan samarbetar vi mycket med scenografer, skådespelare och fotografer. Så vi känner oss ganska trygga, säger Gunilla Burstedt.

Enligt Bo-Erik Gyberg innebär den

nya situationen att fotografi och film blir särbor – inte att de kommer att skiljas. Flytten är beräknad till våren 2004.

Lars Nicklason

Hushållsvetarna delar hus med pedagoger

Trots omfattande protester har lärarna på institutionen för hushållsvetenskap (IHu) nu flyttat in till Pedagogien. Även textil har flyttat och finns numera i slöjdlokalerna på Klangfärgsgatan i Västra Frölunda.

REDAN FÖRRA ÅRET tog fakultetsnämnden för utbildningsvetenskap det kontroversiella beslutet att flytta institutionen från Kungsladugård till Pedagogien. Orsaken var besparingar. Institutionen för hushållsvetenskap har under flera år brottats med ekonomiska problem och genom att flytta kan fakulteten och institutionen spara miljontals kronor i hyreskostnader.

Beslutet gick dock emot majoriteten av lärarna, som

tyckte att det var slöseri med resurser att flytta till Pedagogien för att flytta igen om några år.

Men efter alla vändor kan nu institutionen få andrum och arbetsro, hoppas prefekt Solveig Björcke. – När beslutet fattats får vi acceptera det. Verksamheten måste löpa på. Stämningen är god idag, som jag tolkar det.

Solveig Björcke får medhåll av läraren Helena Shanahan, som var en av de skarpaste kritikerna mot flytten:

– Flytten har gått bättre än väntat. Sedan får vi se hur verksamheten fungerar. Men mottagandet här har varit väldigt vänligt.

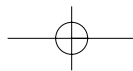
I slutet av juli gick det stora flyttlasset från

Kungsladugård med totalt 2 700 kartonger. Och under sommaren har lokaler i Pedagogens södra del renoverats och tre nya kök byggts för närmare 7 miljoner kronor. Trots flyttkostnaderna och ombyggnaden räknar fakulteten med att kunna spara närmare 10 miljoner kronor eftersom hyreskostnaderna sjunker rejält.

Om allt går som planerat kommer hushållsvetarna att flytta igen om tre år när Nya Pedagogien i centrum står färdig.

Och lokalerna på Birger Jarlsgatan omvandlas – lämpligt nog – till studentbostäder.

Allan Eriksson

BONDPOJKEN

som vill sätta GU på kartan

text: EVA LUNDGREN foto: HILLEVI NAGEL

Landets mest spännande universitet. Det lärosäte som är mest aktivt när det gäller forskning och som är bäst lämpat att ta itu med framtidens många frågor. Lovorden för Göteborgs universitet vill knappast ta slut.

Att han valde rätt som tog uppdraget som GU:s nye rektor har Gunnar Svedberg bara blivit alltmer övertygad om.

LYSSNA, LÄRA SIG OCH FÖRSTÅ – det är vad Gunnar Svedberg tänker göra under hösten. Han har redan hunnit läsa en mängd årsrapporter, träffat fullt med folk och är i färd med att studera GU:s historia i två band. Han är imponerad – av den framstående forskningen, av rikedomerna i utbildningsutbudet men också av den demokratiska traditionen GU står för där samhällskritik och debatt hör till vardagens självklarheter.

– Det bråkiga universitetet – det var väl ungefär den bild jag hade av GU innan jag kom hit. Men det finns ett stort värde i att vara bråkig, i att vilja ändra på saker och ting och i att delta i den offentliga debatten. Jag

” Det finns ett stort värde i att vara bråkig, i att vilja ändra på saker och ting och i att delta i den offentliga debatten

kan kanske ha synpunkter på det sätt man bråkar, men själva upproriskheten har jag inget emot. Göteborgs universitet har flertalet av de forskare som syns mest i samhällsdebatten, det tycker jag är oerhört betydelsefullt och vi borde uppmuntra våra forskare att debattera ännu mer.

Han ger ett påfallande lugnt och vänligt intryck, Göteborgs universitets nye rektor. Han berättar att han gillar att kavla upp ärmarna, det fick man göra hemma på gården i Annefors i södra Hälsingland där han är uppvuxen, och att han lika gärna lagar en trasig tvättmaskin som en spännande middag.

– Jag är ganska händig och dessutom förbaskat

envis. En mig mycket närstående person blir ganska irriterad när jag ska rota i diskmaskiner eller laga fel i huset. Men har jag väl börjat ger jag mig inte. Fast kanske borde jag ibland låta bli att börja?

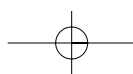
Katter hör till de djur han tycker särskilt mycket om. Musik älskar han och även om han för tillfället inte har tid med körsång försäkras han att han för mycket oväsen när han är ensam hemma.

Tid till annat. Som rektor blir det kanske inte tid över för så mycket mer än jobbet.

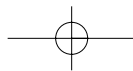
– Det är klart att arbetet tar mycket – man måste vara beredd att fungera som universitetets ansikte utåt, vara öppen gentemot media och samhälle, skapa förtroende och verka för samarbete över olika gränser.

DET FINNS MÅNGA FRÅGOR Gunnar Svedberg talar sig varm för – studenterna och deras medbestämmande hör dit – den onsdagseftermiddag jag träffar Gunnar Svedberg har han bokat upp kvällen för middag med representanter för FFS.

Arbetsmiljö är en annan sådan fråga. Han har redan

hunnit bli ordförande i Arbetsmiljökommittén och anser att inte minst så kallad övrig personal – administratörer, tekniker och alla andra förutan verksamheten vid ett stort universitet skulle stå stilla – måste få känna att de uppskattas för sitt arbete och sitt kunnande.

Några organisationsförändringar tänker han inte genomföra ännu. Först vill han sätta sig in i hur universitetet fungerar i dag – han är tillsvidare nöjd med att ha en prorektor, Kerstin Norén, samt fyra vicerektorer och hoppas på täta kontakter med framför allt dekaner och prefekter.

– Men ju mer jag lär mig om GU, desto mer slås jag av hur många oanade resurser här finns. Detta är ju landets största och bredaste universitet och möjligheterna till samverkan måste vara väldiga. Men verksamheten är väldigt decentraliserad och kanske har vi gått väl långt i uppdelningen i självständiga delar? Av styrelsen har jag fått i uppdrag att se över ledningsformerna, något jag tänker göra tillsammans med dekanerna och övriga i ledningen. Det kommer att ta viss tid. Bland annat ska vi studera hur andra universitet organiserar sig. Även om statens kaka knappast växer har vi väldiga resurser i form av personal och kunskap och allt detta måste vi lära oss att utnyttja på bästa möjliga sätt.

Gunnar Svedbergs början som rektor har kanske inte varit den bästa – vid detta bråkiga universitet blev även rektorsvalet föremål för kritik både av anställda och studenter. Bland annat protesterade man mot att det inte fanns någon intern kandidat, men ännu mer mot att man inte lyckades ta fram någon kvinna.

– Rektorsrollen är mycket omfattande och på något sätt måste den nog ses över. En rektor kan inte ställa upp i alla sammanhang utan måste ha en eller kanske flera prorektorer som tar en del uppdrag. Samtidigt är det viktigt att det finns en person som är ytterst ansvarig. För att man ska kunna fungera som rektor är det betydelsefullt att man förankrar beslut, lyssnar på alla som bör höras och förklarar varför man fattar de avgöranden man gör. Alla kan inte hålla med, men alla ska i alla fall förstå.

Man måste också kunna skilja på sin roll som rektor och privatpersonen, annars blir jobbet outhärdligt, menar Gunnar Svedberg.

– Får rektorn för Göteborgs universitet kritik kanske det är rätt att han får sig en omgång – jag tar inte åt mig privat. För övrigt tror jag att en rektor måste våga bjuda lite på sig själv, och inte ta illa upp om man ibland uppfattas som lite eljest som det heter i Norrland.

HAN BLIR SÄLLAN ARG, hetsar nästan aldrig upp sig och menar att han ärvt förmågan att vara lugn som en filbunke från sin far – lantbrukare i södra Hälsingsland.

För det är en lång väg Gunnar Svedberg gått för att så småningom bli rektor i Göteborg. Hade studiemedelssystemet inte funnits skulle han sannolikt inte läst vidare, trots uppmuntrande lärare, förstående föräldrar och ett brinnande intresse.

Efter gymnasiestudier i Bollnäs tvekade han mellan KTH och Chalmers innan han bestämde sig för studier till civilingenjör vid KTH. Examen tog han 1969, efter lumpen var det dags för forskarstudier. Ämnet var kemisk apparatteknik.

– Kemi – det handlar om materiens minsta byggstenar – om hur kemiska föreningar genom olika reaktioner omvandlas och blir till andra föreningar. Det ligger så nära livsvetenskaperna, själva verklighetens grund, och dynamiken för hur reaktionerna sker fascinerar mig något oerhört.

Att Gunnar Svedberg sedan blev lektor på KTH berodde på hans stora intresse för undervisning och

studentfrågor, ett intresse som studenterna visade sin uppskattning för genom att vid flera tillfällen välja honom till Årets lärare vid kemi- och kemiteknikfakulteten.

1986 utsågs han till tillförordnad professor i energiteknik för den kemiska processindustrin.

– Då fick jag bygga upp en helt egen institution från grunden med grundutbildning och forskarutbildning. Det var mycket arbete men oerhört stimulerande. Under min tid skrevs ett tjugotal avhandlingar och jag är glad över att kunna berätta att hälften av dem som lade fram sina avhandlingar var kvinnor.

Mellan 1994-97 var han vicerektor på halvtid med ansvar för bland annat grundutbildningen.

1997 var det var det rektorsval vid KTH. Gunnar Svedberg fick två tredjedelar av rösterna i valförsamlingen.

– Trots detta föreslog högskolestyrelsen en man från näringslivet som ny rektor. Då bestämde jag mig för att det var dags att lämna KTH.

Så när Mitthögskolan hörde av sig och undrade om han ville bli rektor där kunde Gunnar Svedberg inte säga nej.

– Det kändes rätt att ge tillbaka lite till den landsända jag kommer ifrån. Och Mitthögskolan befann sig i ett spännande skede, där fanns stora möjligheter till utveckling.

DE TVÅ MÅL Gunnar Svedberg hade ställt upp för sig när han blev rektor – att bidra till att föra fram högskolan till universitet och att verka för att högskolan fick rätt till egen civilingenjörsutbildning – lyckades han uppnå.

– Så det är med både tillfredsställelse och saknad jag lämnar Mitthögskolan.

Göteborg – för Gunnar Svedberg har staden tidigare varit detsamma som Chalmers. Men nu hoppas han få tid över till teater, konserter, skärgårdsupplevelser och allt annat som staden har att erbjuda. För det var länge sedan denne civilingenjör tänkte på sig själv som tekniker, ju mer han kommit i kontakt med andra vetenskapsområden samt med konst och musik har intressena vidgats.

– Nej, jag skulle nog aldrig kunna gå tillbaka till KTH. Bredden stimulerar mycket mer och jag tror att det är just där, i gränslandet mellan de gamla disciplinerna, som nya vetenskapliga framsteg kommer att göras. Det är bland annat därför jag tror så mycket på Göteborgs universitet, här finns ju i det närmaste allt.

Än har han inte hittat någon permanent bostad i Göteborg utan har kvar villan söder om Stockholm där han bor tillsammans med sambon Irene och den tjugoföråriga katten Lisa. De båda döttrarna Elin och Ida är vuxna och utflugna.

– Göteborgs universitet har nu vuxit om Lund när det gäller antal studenter och det är naturligtvis glädjande att så många vill komma hit. Men att vara Nordens största universitet är inget självändamål – mängden studenter sliter oerhört på lärarna. Från statsmakterna blir vi också ständigt ålagda allt fler uppgifter, trots att vi inte får mer resurser och riktigt hur det där ska gå ihop tror jag ingen egentligen vet. Vi måste se över vår pedagogik, fundera på hur vi använder våra resurser och hur vi prioriterar. Men vi måste också verka för att universitetet bemöts med större förståelse från regering och departement. Vi har för mycket centralistiskt tänkande i Sverige, låt dem som gör något bra få resurser att utvecklas och reglera inte allt i detalj.

” För att man ska kunna fungera som rektor är det betydelsefullt att man förankrar beslut, lyssnar på alla som bör höras och förklarar varför man fattar de avgöranden man gör. Alla kan inte hålla med, men alla ska i alla fall förstå.

Gunnar Svedberg

Aktuell: Sedan den 1 juli Göteborgs universitets nye rektor, har haft flera uppdrag i olika styrelser men har sagt upp de flesta för att kunna ägna sig åt GU. Är dock styrelseordförande i bl a Försvarshögskolan

Familj: Sambon Irene, döttrarna Elin, 29 år och Ida, 27 år

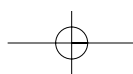
Bor: I villa söder om Stockholm samt i lägenhet i Göteborg

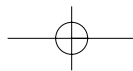
Intressen: Klassisk och modern konst, klassisk musik, jazz, visor, skönlitteratur och poesi, politik samt bandy. På nattduksbordet ligger: *Dikter* av Wislawa Szymborska

Senaste konserten: Carl Orffs *Carmina Burana* i Dalhalla

Motto: Det goda universitetet i ständig utveckling

Bakgrund: Civilingenjör vid KTH 1969. Doktorerade i kemisk apparatteknik 1975. Utsågs 1986 till tf professor i energiteknik för den kemiska processindustrin och 1989 till ordinarie professor inom samma område. Under perioden 1994-97 var Gunnar Svedberg vicerektor vid KTH med ansvar för bland annat grundutbildning och kvalitetsfrågor. Gunnar Svedberg har under åren varit ansvarig för ett stort antal grundutbildningskurser, examensarbeten och forskarkurser och har vid flera tillfällen utsetts till Årets lärare vid KTH:s Kemi- och kemiteknikfakultet. 1999-2003 var han rektor för Mitthögskolan.

tema **POPULÄRVETENSKAP**

Inför Universitetets Vecka och Bok- och Biblioteksmässan står åter igen populärvetenskap i fokus. Vad är bra och dålig populärvetenskap? Och hur når man bäst ut? GU Journalen ger i detta temanummer svar på några frågor.

Astronomen

Alla är nyfikna av naturen

texter: KAJSA ASKLÖF foto: GÖRAN OLOFSSON

Få har berättat för så många om stjärnor, galaxer och svarta hål. Att naturvetenskap skulle intressera en alldeles för liten skara är något som Marie Rådbo aldrig har märkt. Tvärtom. Däremot är det få som har förstått att ta till vara den hungriga vetgirighet som finns.

- JAG TYCKTE ATT det var helt förfärligt att ingen gjorde något åt intresset som jag märkte fanns. Att vi skulle samverka med omvärlden, tredje uppgiften, kom i slutet av 70-talet. Då var det ingen människa som gjorde det, säger Marie Rådbo, universitetslektor i astronomi.

När lärare ringde från skolor och ville att barnen skulle få träffa en astronom började Marie åka ut till dem och svara på frågor. Med det planetarium som hon köpte från USA, ett tält i vilket man kan visa en konstgjord stjärnhimmel, blev hon en mycket efterfrågad person. Men när lärarna bad om boktips hade hon inga att ge. Så småningom insåg hon att om det skulle bli några böcker fick hon skriva dem själv. Det har blivit ungefär en bok om året, ett tjugotal sammanlagt, om allt det vi kan skåda i rymden.

- Hur jag har hunnit vet jag inte. Men jag tror att det har hjälpt att jag har bra kondition och därmed lätt för att fokusera.

Det mesta har varit för barn, men den senaste boken, *Härifrån till oändligheten*, som just kommit ut är för vuxna.

- Vuxna är precis lika intresserade som barn, men vart vänder sig den intresserade allmänheten? Vetenskapsfestivalen vill få bort respekten för vetenskapen och dit kommer också väldigt mycket folk, men det finns för få kanaler för övrigt.

EFTERSOM VI LEVER i ett samhälle som är beroende av naturvetenskaplig forskning är det olyckligt om de flesta människor har dåliga kunskaper i ämnet, anser Marie. För hur ska man då kunna ta ställning till frågor som till exempel kärnkraftens vara eller icke-vara?

- När bara få människor sitter inne med kunskaper finns det risk för att vi får ett nytt klassamhälle. Och om inte vi som har kunskaperna går ut och berättar, vem ska då göra det? Vi har något att förmedla och då är det klart att vi ska göra det.

Maries erfarenhet är att det är väldigt berikande att möta människors intresse och undran. Genom att lyssna på hur en 7-åring tänker får hon nya tankar som gör henne till en bättre universitetslärare och forskare.

- Det blir en synergieffekt. Vi tvingas att sätta in våra kunskaper i ett större sammanhang, vilket ger ett

vidare perspektiv och gagnar forskningen. För att dra ut kontentan ur något måste man tränga in i det på djupet. Ju mer jag ska förenkla, desto mer kunskap och förståelse måste jag själv ha.

Man skulle kunna tänka sig att Marie har fått mycket erkännande och uppskattning för alla föredrag, tv-program och böcker som hon har gjort, och det har hon också fått, men knappast inom universitetet.

- Nej, det vore en överdrift att påstå. Det är väl så med allt som är nytt. Det ligger i forskarens natur att vara väldigt kritisk, och det var kanske därför jag blev extra hårt ansatt.

Marie är noga med att påpeka att det här var på 80-talet och att mycket har förändrats sedan dess. Hon var bland de första som ville föra ut vetenskapen till allmänheten, vilket var att sticka ut hakan i den akademiska världen. För 20 år sedan fick hon höra kommentarer som att fysik var för komplicerat att förklara för barn.

- Min yrkesroll och kompetens blev ifrågasatt. På den tiden fanns det de som ville ha kvar elfenbenstornet, men ju fler som kan förstå desto bättre är det. Varför ska jag vara med i en liten exklusiv klubb? Det här är jätteroligt och det vill jag förmedla till andra. Om vi ska få nya studenter måste vi tänka långsiktigt.

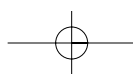
MARIE TOG ETT SABBATSÅR och funderade över om hon skulle orka fortsätta. Idag är hon glad att hon valde att gå vidare med sina projekt, eftersom det har underlättat för andra som har kommit efteråt. Men hon tycker att det är fel att den som ägnar sig åt populärvetenskap måste göra ett val som inte är gynnsamt för karriären.

- Om man ändrade meriteringssystemet så att den som ägnar sig åt populärvetenskap får liknande möjligheter som forskaren skulle det nog se annorlunda ut. Men för att göra det måste vi ändra på värderingarna. Det kommer nog så småningom, men då är jag troligen pensionär.

” När bara få människor sitter inne med kunskaper finns det risk för att vi får ett nytt klassamhälle. Och om inte vi som har kunskaperna går ut och berättar, vem ska då göra det? Vi har något att förmedla och då är det klart att vi ska göra det.

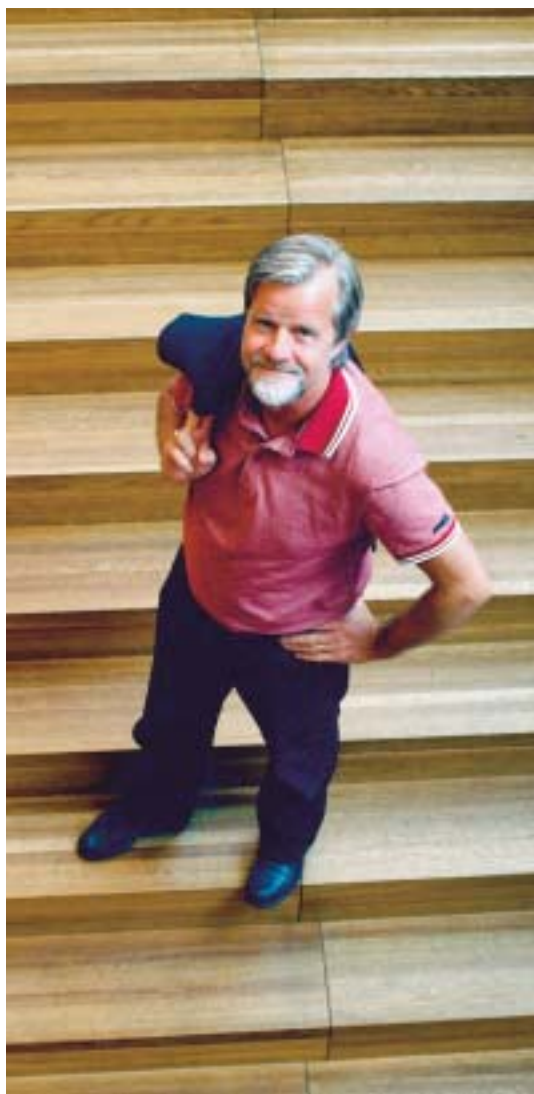
Rymdens gator, som hon gav ut första gången 1996, har hittills sålt i drygt 20 000 exemplar, vilket måste anses vara ett imponerande antal både för att vara barnbok och faktabok. Ofta läses böckerna som familjeböcker och till föredragen dyker människor i olika åldrar upp. När hon försöker förklara fenomenen med himlakropparna är hon mån om att det inte får bli för platt.

- När det blir för triviellt lever det inte vidare. Man ska tycka att man får svar på sina frågor, men att man samtidigt vill veta mer. Barn behöver inte förstå svarta hål på forskarens nivå, men de kan ändå få en förståelse för vad det är. Min grundfilosofi är att alla människor är nyfikna av naturen och bra populärvetenskap stimulerar intresse och nyfikenhet.

Genklonaren

Vi har skyldighet att nå ut till allmänheten

tiger de fortfarande i församlingen. Vill man veta vad de tycker i en fråga måste man avsätta tid för enskilda samtal efter diskussionen. Ännu en lärdom var att det inte är någon idé att diskutera med politiker i offentliga sammanhang, eftersom de aldrig är något annat än politiskt korrekta just då.

– Ska man nå ut och skapa förutsättningar för en seriös diskussion måste man tänka på plats, form, språk och attityd till publiken. För att kunna bedriva god, nydanande forskning är man tvungen att få både allmänhet och politiker intresserade och förstående, säger Gunnar Bjursell.

MEDEN VETENSKAPSFESTIVAL i Edinburgh som förebild började han undersöka möjligheterna att starta något liknande här. Tanken var att hela Göteborgs universitet skulle vara representerat med högklassiga föreläsningar.

– I början var det inte lätt att övertyga mina kollegor inom den akademiska världen. Utan stöd från dåvarande rektorn Jan Ling och det lokala näringslivet hade det aldrig gått. Nu är det många goda föreläsare som gör att det blir en festival.

Så var Vetenskapsfestivalen i själva verket ett sätt att hantera motståndet mot gentekniken?

– Ja, delvis. Jag märkte att tekniken inte var i samsklang med vad folk tyckte i allmänhet. Det stod mycket i tidningarna som var snedvridet och jag tyckte att man misstolkade gentekniken. Detta var ett sätt att möta hoten mot en sund utveckling. Men vetenskapsfestivalen blev bredare än så, och idag visar den på vilka fantastiska möjligheter forskningen ger.

Den första vetenskapsfestivalen hölls 1997, med 40 000 besökare. Förra året kom 80 000 besökare, och av dem var 30 000 skolungdomar.

Det finns egentligen inget forskningsområde som inte går att förklara för oinsatta, tror Gunnar Bjursell. Inte ens molekylärbiologi.

– Så fort jag lämnar min egen snäva sfär måste jag använda andra uttrycksätt. Precisionen blir inte lika stor, men jag har med viss framgång förklarat komplexa genetiska sammanhang för en publik som inte är insatt.

FÖR FORSKAREN GÄLLER DET att möta många olika åsikter, för det är inte bara publiken som lär sig från forskarna, forskarna får också lära sig hur utomstående tänker. Gunnar Bjursell kallar det för "the science understanding of the public".

– Människor säger nej till stamcells forskning av politiska och känslomässiga skäl – inte av vetenskapliga. Forskaren måste lära sig hur allmänheten fungerar, annars blir det som i England där man säger nej till användningen av genmodifierade grödor, GMO, vilket

// En annan upptäckt var att även om kvinnor ofta är i förkrossande majoritet i en föreläsningssal så tiger de fortfarande i församlingen. Vill man veta vad de tycker i en fråga måste man avsätta tid för enskilda samtal efter diskussionen.

jag tror beror mycket på att politiker och forskare inte talade klartext när det gällde galna kosjukan.

Att USA idag har en försiktig attityd till användandet av stamceller grundar sig också på icke-vetenskapliga argument, anser Gunnar Bjursell.

– Hade vi inte klarat av att ta allmänhetens oro på allvar när det gäller genteknik hade situationen varit annorlunda här också.

BEGREPPET POPULÄRVETENSKAP används ibland för att lite nedsättande tala om något som inte når upp till den "riktiga" vetenskapens status. Det har solkats av att vistas alltför nära den stora allmänna gruppen. Kan det förstås av alla är det inte längre exklusivt.

– Egentligen gillar jag inte "populärvetenskap" som ord. Jag tror att man bara ska tala om olika sätt att kommunicera och i olika syften.

För inte alltför länge sedan levde forskaren i ett eget kungarike. Den som nedlät sig till att tala med en journalist på Dagens Nyheter kunde räkna med att bli träkad av sina kollegor dagen därpå. Även om den som har uppträtt i teve idag också kan få höra gliringar, är Gunnar Bjursell övertygad om att alla forskare egentligen vill sitta där i rutan och få vara expert. Idag är det många som har insett det strategiska i att skapa ett bra klimat för den forskning man vill bedriva.

– Det här är politiska frågor. Om vi inte får med oss politikerna så fungerar det inte. Synlighet är också viktigt. Dessutom har forskare en skyldighet att försöka nå ut till allmänheten. Det är skattemedel som gör att vi kan arbeta.

Vetenskap driver samhällsutvecklingen framåt. Ett viktigt skäl att satsa på populärvetenskap är demokratin. Människor har rätt att få veta vart vetenskapen och samhället är på väg. Det anser genforskaren Gunnar Bjursell, som är mannen bakom Vetenskapsfestivalen.

GUNNAR BJURSELL, som också kan kalla sig genklonare och professor i molekylärbiologi, sitter på Medicinaberget i Lundbergslaboratoriet som han själv har varit med och initierat.

På 70-talet när genteknik började debatteras på allvar befann han sig på ett annat laboratorium i England och följde debatten där. Skulle man tillåta fosterdiagnostik? Och hur skulle den kunna vara etisk?

Med de erfarenheterna kom han hem till Sverige, och började ordna debatter för att diskutera hur genforskning skulle gå till här. Han gjorde då flera upptäckter. En var att platsen där en föreläsning hålls är viktig. När han flyttade dem från universitetet till Frölunda kulturhus kom människor han inte hade nått tidigare. En annan upptäckt var att även om kvinnor ofta är i förkrossande majoritet i en föreläsningssal så

tema **POPULÄRVETENSKAP**

VAD ÄR BRA POPULÄRVETENSKAP?

Lisbeth Larsson

Björn Jonson

Jon Erik Nordstrand

Karin Sjögren

text: KAJSA ASKLÖF

LISBETH LARSSON, professor i litteraturvetenskap, skrev för några år sedan en avhandling om kvinnors läsning av dålig litteratur som väckte mycket uppmärksamhet.

– Att skriva lättillgängligt är inte alltid en merit inom akademien för man tror att det är enkla tankar som gör att det blir begripligt. Det är helt fel för det krävs ett oerhört arbete för att skriva en klar text. Ofta premieras den kryptiska texten inom akademien för man tror att den är mer begåvad och skarpsinnig, men så är det inte. Inom medicin och naturvetenskap kan det finnas en inomvetenskaplig tradition som kräver att man skriver på detta sätt, men så är det inte inom humaniora, utan där är det tvärtom så att vårt existensberättigande handlar om att reflektera över våra livsvillkor och förståelseformer. Det är det humaniora är till för.

– Det handlar inte om att populärvetenskap är lätt vetenskap. Däremot handlar det om olika sätt att framställa vetenskap. Som forskare måste man kunna framställa sina tankar populärt.

– Det finns dåliga varianter av populärvetenskap när man förenklar och förtyglar. Bra populärvetenskap gör inte det.

– Forskare är ofta rädda för journalister för att de har en tendens att plocka poäng, förenkla och vulgarisera. Det gör att många tycker att det är bättre att det

inte står något om deras forskning alls i dagspressen.

– Jag tror att det handlar om särskiljandets logik. Om bra eller dåliga sätt att skriva om vetenskap. Självförsöker jag finnas över hela registret men det ger också lite problem med akademien. Det finns ett förakt för sådant, och man får akta sig så att man inte gör för mycket. Det finns en väldigt stark jantelag inom universitetet, men i jämförelse med det universitetet som jag var på innan jag kom till Göteborg, är GU ett ovanligt öppet universitet ur den aspekten. Men det är klart att det är lättare nu att vara populär när jag har en högre position.

– Man måste vara i dialog med samhället i övrigt, man kan inte sitta ensam på sitt rum. Problemet är att det är mödosamt och det tar tid. Jag lägger alltid in tid för att tala inom folkbildningen, pensionsuniversitetet och kvinnliga diskussionsklubbar och liknande, men det premieras inte. Det talas mycket om tredje uppgiften men egentligen tillmäts den ingen betydelse inom universitetet. Populärvetenskap borde vara meriterande men det är den inte.

BJÖRN JONSON professor i fysik vid Chalmers och GU och förespråkare för en professur i Public Understanding för att granska populärvetenskapen och höja dess status. Han är också en av fyra författare till en populärvetenskaplig bok om atomkärnan, och sitter

med i *Alltinget*, ett populärvetenskapligt radioprogram i P4.

– Väldigt många europeiska länder har den här typen av professur. Det är viktigt att föra ut vetenskap och få människor i samhället att förstå den. Då måste man också kunna ge rätt information och göra det på ett sätt så att andra människor kan ta till sig den.

– Bra populärvetenskap är medryckande och väcker intresse. Den ska kunna förklara relativt komplicerade saker på ett enkelt sätt, samtidigt som den är korrekt och fri från nonsens.

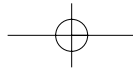
– I den populärvetenskapliga boken jag själv har medverkat i är det väldigt mycket bilder.

– Men när förenklingar går till överdrift och blir naiva, handlar det inte längre om bra populärvetenskap. Det måste vara en viss klass på det, men naturligtvis beror det på vilken åldersgrupp man vänder sig till.

Tycker du att forskare borde förmedla sina kunskaper populärvetenskapligt oftare?

– Ja, det tycker jag. Det tog oss nästan tre år att skriva boken som vi skrev, men det var det värt. Och *Alltinget* är det roligaste jag har under hela veckan. Men på högskolan får man inget erkännande för sådant för där är det bara stora forskningsanslag som räknas. Vissa människor tycker till och med att det är suspekt med populärvetenskap.

– Det kanske är så att vissa som inte lyckats så bra i sin forskning har ägnat sig åt populärvetenskap istället, men det finns också stora vetenskapsmän som Stephen Hawking som både forskar och skriver populärvetenskapliga böcker. Det är otroligt spännande med forskning, och det vill jag gärna dela med mig. Ibland är det som att se Mont Blanc i solnedgången.

JON ERIK NORDSTRAND är överbibliotekarie på universitetsbiblioteket.

– Vi tränar studenter att använda teorier så att deras uppsatser framstår som en övning i teoribeskrivande istället för att visa på ett resultat. Det skrivs väldigt mycket om hur folk i förorten kan ha det, men på ett sätt så att ingen i dessa förorter kan läsa det. Jag efterlyser ett klart språk. Universitetet har ett ansvar att redovisa sina resultat på ett sätt så att vanligt folk har möjlighet att begripa vad forskaren har kommit fram till. Vårt bibliotek har en lång tradition och är öppet för allmänheten. Universitetsbiblioteket bildades av stadens borgare som ett kommunalt vetenskapligt bibliotek år 1861 för att det skulle stå för göteborgarnas vetenskapliga bildning. Populärvetenskap är inte bara populäriserade vetenskapliga resultat, utan det finns även en allmänhet som inom sitt område kan vara lika framstående som man är inom vetenskapen. Vi ger alla tillgång till vårt bibliotek.

Vad är bra populärvetenskap?

– Att jag förstår vad man säger. Det ska inte vara trivialiserat, och det ska stå på vetenskaplig grund. Det ska framföras väl och utan onödigt svåra ord. När det inte är vetenskapligt grundat är det dålig populärvetenskap.

– Det är viktigt att belöningsystemet är sådant att det är gynnsamt att populärisera de vetenskapliga resultaten. Forskare är mycket rationella och är det inte meriterande så gör man det inte så gärna. Det har ju varit mycket neddragningar, de har fått en allt större undervisningsbörda och då är det förstäligt om man inte har ork att arbeta utanför universitetet.

KARIN SJÖGREN är biträdande forskare på Odontologien.

– Jag ser det som en mission att vara tydlig när jag kan. Min avhandling handlade om att man ska sila skummet när man har borstat tänderna. Det går att uttrycka som att man ska öka retentionen av flourjoner approximant. Så ser det ut i de vetenskapliga publikationerna, och där ska det stå på det viset, men inte annars.

– Det finns många som är otroliga forskarkompetenser, men som är analfabeter när det gäller att uttrycka sig enkelt. Det tror jag handikappar verksamheten i det långa loppet. Om politiker och allmänheten inte fattar det forskaren gör kan deras verksamhet kvitta. Populärvetenskap har fortfarande för låg status. Forskare tycker att det blir barnprogram av det. Det heter att vi har tredje uppgiften men det blir inte så mycket med det. Det är banalt att vara tydlig så att alla fattar.

– När jag la fram min doktorsavhandling borstade jag tänderna i teve, och det fick jag kritik för. Och jag har fått kritik för att jag har varit för tydlig. Jag var yngre då, självförtroendet fick sig en rejäl knäck. Nu efteråt har jag fått väldigt mycket upprättelse, speciellt internationellt. Jag reser massor för att hålla föredrag just, för att jag är begriplig, tror jag.

Varför tror du att du blev kritiserad?

– De få som försöker vara tydliga mobbar man lite. Man "glömmer" dem när man ska bjuda in till olika möten och när man tillsätter folk till nämnder. När man ska kvotera kvinnor så tar man med de tysta och lägmälda.

– Susan Greensfield, som är en jätteduktig brittisk neurofysiolog, slutade ett föredrag med att tiden nu har kommit för att demokratisera vetenskapen. Vi måste öppna upp så folk får veta hur de ska sköta sig. Och forskarvärlden måste ha tätare kontakter med skolorna, eftersom attityder till kropp och hälsa grundläggs tidigt i livet.

– Jag läste om Ericssons nye vd Carl-Henric Svanberg, att han har en strategi som heter "Know your numbers", där han vill göra varje enskild medarbetare medveten om sin egen insats i verksamheten.

– Han säger att "det är bättre att tusen personer förstår tio siffror än att tio personer förstår tusen siffror". Min version av Svanbergs strategi skulle vara "Know your knowledge". Bättre att tusen människor förstår tio ord än att tio stycken förstår tusen ord.

Populärvetenskap inget nytt

Nationalencyklopedin definierar populärvetenskap som all vetenskaplig forskning som inte riktar sig till fackmän på det behandlade området. "Oftast avser termen sådan information som gjorts lättfattlig genom enkel underhållande stil, ofta färgad av entusiasm för ämnet."

Svensk uppslagsbok från 1955 beskriver termen kort som: "vetenskapligt ämne, som framställs allmänfattligt och lättillgängligt."

Popularisering av vetenskap är inget nytt. Redan på 1600-talet skrev vetenskapsmän som Galilei texter avsedda för att påverka världsbild, livsåskådning, vardagsliv och industriella tillämpningar.

Den förste professionella populärvetenskaplige författaren anses, enligt Nationalencyklopedin, vara fransmannen Camille Flammarion som skrev om astronomi på 1800-talet. Hans tid präglades av de stora folkbildningssträvandena och av att folkbiblioteken ökade snabbt i antal.

Under 1900-talet har populärvetenskapare försökt ge sig på svårtillgängliga vetenskaper som relativitetsteori och kvantfysik. Det kan ha bidragit till att populärvetenskapsens möjligheter till att ge korrekt information ifrågasatts.

Populärvetenskap vid GU

3 000 personer måste avvisas och polis tillkallas för att hålla ordning på den köande folkmassan utanför Göteborgs högskola. Året var 1940 och nej, det handlade inte om något uppträdande av en berömd skådespelare eller artist.

Det var den världsberömda neurokirurgen Herbert Olivecrona som höll populärvetenskapliga föreläsningar om hjärntumörer.

Om populärvetenskap anses särskilt viktigt i Göteborg har det sin historiska grund. Folkbildning var nämligen ett av skälen till att Göteborgs högskola över huvud taget kom till år 1891. I SA Hedlunds vision om "Den fria akademien" var det bildning i bred mening som stod i centrum och någon riktig gräns mellan vetenskap och populärvetenskap drog i varje fall inte han.

Men populärvetenskapen har äldre rötter än Göteborgs högskola. Redan på 1840-talet anordnades föreläsningar för allmänheten i Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhällets regi. Och 1871 hade en så kallad "undervisningsfond" skapats som gjorde det möjligt för staden att anställa offentliga föreläsare. Den förste som anställdes var ingen mindre än Viktor Rydberg.

Under högskolans första tid hölls minst två föreläsningsserier för allmänheten per termin. Föreläsningarna var välbesökta – 1905 hade man hela 3 017 åhörare. Alla lärare hade skyldighet att föreläsa för allmänheten och eftersom lärarna var få tog de offentliga föreläsningarna en stor del av deras tid i anspråk.

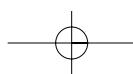
Vilka som gick på föreläsningarna? Den bildade medelklassen – företrädare för arbetarklassen var betydligt svårare att nå, även om högskolan också anordnade föreläsningar i Göteborgs arbetareinstitut. Och då, som nu, var de mest kvinnor som kom.

Vad föreläste man då om? Framst humanistiska ämnen – bland annat om mysticism i islam, självsbegreppet i myt och vetenskap, engelsk och amerikansk humor.

En annan del av högskolans utåtriktade verksamhet var den så kallade auskultantundervisningen. Den innebar att även intresserade som inte tänkte ta några examina kunde följa med i den ordinarie undervisningen. De som utnyttjade denna möjlighet var i hög grad lärare och ingenjörer men även här var kvinnorna i majoritet, främst lärarinnor och telegrafister.

Allteftersom utbudet av andra nöjen ökade minskade intresset för populära föreläsningar. Men även så sent på som fyrtioåret kunde en intressant föreläsning dra en stor folkmassa – särskilt om föreläsaren var en känd person.

Du vill förstås veta mer? Läs Göteborgs universitets historia av Bo Lindberg och Ingemar Nilsson

Så här populariserar du din forskning!

texter: KAJSA ASKLÖF Illustrationer: EVA LENA HEDVALL

Det handlar inte om rätt eller fel, utan om att hitta det mest lämpliga sättet att uttrycka sig på, för vem och för vad, säger Aina Lundqvist, universitetslektor på institutionen för svenska språket, som brukar hålla föredrag för anställda om hur man kan göra sin muntliga eller skriftliga framställning mer begriplig och njutbar. Hon brukar ge rådet att hela tiden tänka sig in i mottagarens situation och vad man kan göra för att underlätta förståelsen av det man vill förmedla. Var befinner sig åhörarna eller läsarna kunskapsmässigt? Det kan exempelvis handla om att förklara fackuttryck, att vara konkret och att ge exempel. Försök också att hitta en person eller en situation som människor kan identifiera sig med.

Om man ska presentera ett resultat får man fundera över om det krävs några förkunskaper för att förstå det.

FÖRSÖK ATT VÄCKA intresse redan i rubriken och inledningen, säger Aina Lundqvist. Inledningen får inte tyngas av för mycket siffror eller snarig fakta.

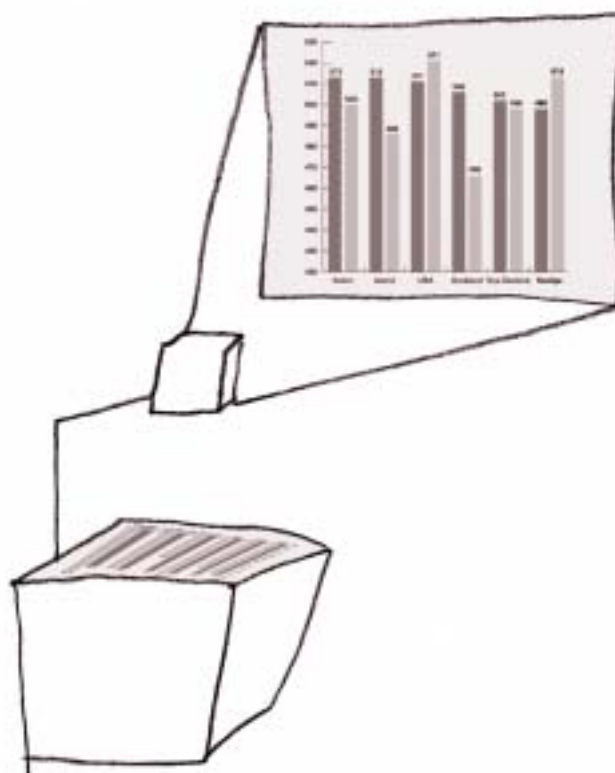
Det gäller att hitta det som verkligen är betydelsefullt och sedan tydliggöra detta, säger Margareta Stål, universitetslektor på institutionen för journalistik och masskommunikation, som undervisat doktorander i konsten att förpacka texter aptitligt. Försök inte nå den vetenskapliga exaktheten genom att beskriva för många detaljer. Det räcker med ett par stringenta betydelsefulla detaljer som man anstränger sig för att hitta vardagsnära exempel kring. När man börjar i det konkreta får man mottagaren med sig när det är dags att klättra upp för abstraktionsstegen. Den kan man klättra upp och ned på flera gånger i texten eller föredraget.

Att välja en vinkel för sin framställning är helt avgörande, anser Margareta Stål. Det måste gå att följa en röd tråd genom berättelsen. För att hitta den krävs att man verkligen tänker efter vad det är man vill berätta och vad som är mest viktigt för läsaren.

Kardinalfelet är att börja med bakgrunden så att alla

har gäspat sönder sig innan man kommer fram till det intressanta.

LÄS FLER ROMANER. Den uppmaningen brukar Gunnar Bjursell, professor i molekylärbiologi, ge forskare som vill förbättra sitt språk. Att lägga ned omsorg om orden ökar chanserna betydligt för att fler än de egna kollegorna ska vilja läsa det man skrivit. Det krävs också att man har tänkt igenom vem man egentligen vänder sig till och var den personen befinner sig känslomässigt och kunskapsmässigt.

I skriven text ska språket vara ledigt, gärna med en tydlig författarnärvaro. Undvik passiv form och för hög abstraktionsnivå.

DISPOSITION AV TEXT i skrifter är förstas också viktig. En snygg lay-out och bra bilder lockar till läsning.

Underskatta inte publiken utan ta den på största allvar, säger Gunnar Bjursell. Det är inte en samling dumskallar du har framför dig, utan människor med intressanta tankar och erfarenheter. Ett gott råd är att inte underskatta mottagarens intelligens, men inte heller överskatta hennes kunskaper.

GÖR FÖREDRAGET KONKRET för din publik. Även fysiker kan ha svårt att föreställa sig hur universum egentligen ser ut, eftersom vi är vana att tänka tredimensionellt. Liknelser, bilder och symboler underlättar förståelsen.

Aina Lundqvist avråder bestämt från att läsa direkt ur manus. Då är det bättre att utgå från nyckelord och tala fritt kring dem. Det är en konst att disponera den utmätta tiden rätt, och att verkligen se till att man hinner säga det man vill. Hon avråder från för många overheadbilder och att behöva bläddra i papper. Publikkontakten är viktig, och ett bra sätt att testa sin förmåga är att hålla ett provföredrag för några få utvalda.

KITTLA PUBLIKEN, säger Gunnar Bjursell. Få den att fundera över hur saker och ting egentligen hänger ihop och vad som skulle hända om si eller så inträffade.

Våga ha en åsikt också. Var modig och tänk på konsekvenserna av din forskning. Att tänka igenom konsekvenserna är att ta ansvar för det man gör, anser Gunnar Bjursell. Publiken vill inte bara bli informerad, utan vill ha ett resonemang om tillämpning och utmaningar.

Osäkra forskare skriver krångligt

Om man ägnar år åt att forska, kunde det vara naturligt att lägga ned största möjliga omsorg om att nå ut till en bredare publik. Så är inte alltid fallet. Mycken kunskap går förlorad i ett allt för krångligt språk.

Vilka krav kan man ställa på forskarens språk?

– **DET ÄR INTE** det vetenskapliga språket det är fel på, utan föreställningen om vad detta är. De som skriver allra krångligast är de som är osäkra i sin forskarroll, säger Kerstin Norén, prorektor och forskare på institutionen för svenska språket.

Luddigheten kommer ur okunskap. Den som inte känner sig riktigt säker kan uttrycka sig abstrakt och vagt istället för konkret och klart.

– Så har jag gjort själv, så jag vet hur man gör, säger Kerstin Norén.

Om man ska våga vara konkret krävs det att man verkligen har kunskaper. En avhandling ska inte självklart vara begriplig för allmänheten, men en forskare ska kunna arbeta med olika versioner, anser hon.

Finns det ändå inte en tendens att inom akademien uttrycka sig onödigt krångligt?

– Visst kan språket användas i särskiljande syfte som en innesgruppsmarkör ibland.

I vissa kretsar anses det vara suspekt att popularisera, och det tror Kerstin Norén hänger ihop med synen att det skulle vara enkla saker man håller på med om de går att förmedla till en bredare publik. Den som ägnar mycket av sin tid åt det, ägnar sig inte åt djupare frågor.

– Den interna kritiken är att de slösar bort sin begåvning och försummar sin forskning.

Det är bara den som verkligen har ett stort intresse av att kommunicera med omvärlden som förmår att bland alla andra sysslor uppfylla kriterierna för tredje uppgiften.

– I allmänhet avsätts det inga medel till detta och det innebär att människor gör det på sin fritid. Men på bland annat min institution ingår det arbete med tredje uppgiften ett visst antal timmar per termin, och arbetet anses meriterande.

NÄR KERSTIN NORÉN har erbjudit doktorander som ska medverka vid Humanistdagarna en populärvetenskaplig kurs har intresset inte varit särskilt stort. Det finns faktiskt de som struntar fullkomligt i språket. Men att tvinga ovilliga och kanske oförmögna forskare att popularisera sitt arbete är inget Kerstin Norén vill rekommendera.

– Det vore bra för intresserade forskare att gå en populärvetenskaplig kurs. Och det skulle finnas kontinuerlig hjälp att få för den som vill ha det. Dessutom skulle det finnas en språkservice för de anställda. Det är en ojämn nivå på språket inom förvaltningen.

”I journalistiken är bästa sättet att få något refuserat att säga att ett stycke är 'ganska akademiskt' – vilket betyder tråkigt, fullt av jargong, oläsligt. I den akademiska världen är det nedsättande att säga att någons arbete är 'journalistiskt' vilket är detsamma som ytligt, mustigt och i allmänhet oseriöst.”

Ur *Samtidens historia* av den engelske historikern och journalisten Timothy Garton-Ash. Lars Lilliestam,

som hittat citatet ovan, är både professor i musikvetenskap och journalist. En gång, innan han blev professor, fick han kritik av en kollega för att i en bok om gehörs- musik ha använt ett ”generande vardagligt språk”. Den språkliga tonen användes som argument för att inte ge honom det anslag han sökt.

– Som journalist är jag drillad att skriva så rakt och enkelt som det bara går, och det har jag haft en oerhörd nytta av. När jag skriver en vetenskaplig bok måste jag vara så exakt som möjligt, men det finns ingen anledning att skriva krångligt för det. Jag försöker att inte göra så stor skillnad mellan de båda skrivsätten, säger Lars Lilliestam.

INOM HUMANIORA finns det krav på att det som skrivs ska vara lite litterärt. Inom medicin och psykologi kan det däremot vara väldigt tråkigt och schablonartat, anser Lars Lilliestam.

– Det finns kanske en föreställning om att du blir mer trovärdig om du håller dig till mallen. Kanske är det en miljö som man skapar på arbetsplatsen. Här på institutionen läser vi och kritiserar varandras texter under arbetets gång. Jag tror att det är bra att ha en

liga skrivsätt märkte de hur roligt det var. En del av dem blev väldigt duktiga och bitna av det här sättet att skriva, säger Margareta Stål.

Hon har alltid trott att hon var ointresserad av mycket inom naturvetenskap, men sedan hon började läsa naturvetenskapliga texter i berättande form finner hon sig vara högst intresserad.

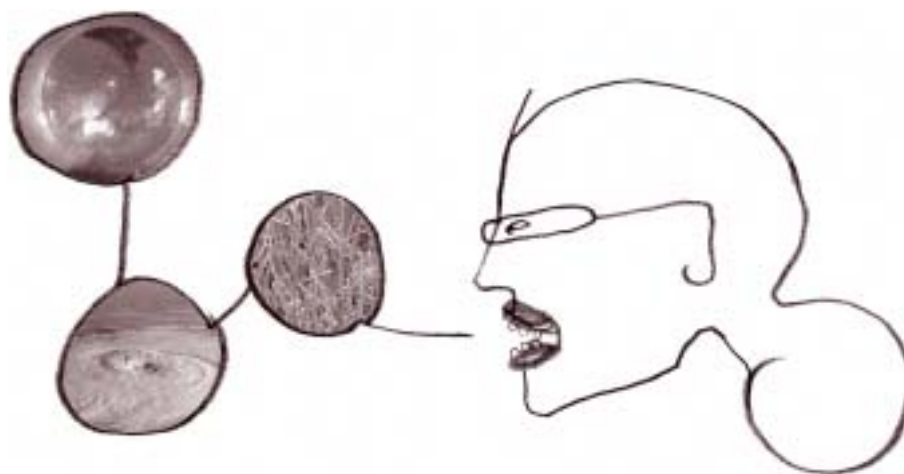
– Det handlar ju om handfasta vardagssaker vi har runt omkring oss. Om akademien förmedlar sin kunskap till oss andra får vi hjälp att själva kunna påverka våra livsvillkor. Vi behöver inte slå ifrån oss och säga att vi ingenting begriper.

Syftet med en populärvetenskaplig text och en vetenskaplig är naturligtvis olika. I en vetenskaplig text kan det vara viktigt med detaljerad vetenskaplig exakthet.

– Men för den sakens skull behöver inte den vetenskapliga texten vara onödigt tillkrånglad.

DET SOM LIGGER som ett hinder mellan en intresserad allmänhet och forskarvärlden är ett törnesnår av fack- termer, svåra ord och okunskap om hur man förpackar en text läsbarvilligt.

– Man anstränger sig inte tillräckligt för att hitta de

levande debatt inte bara om vetenskapliga resultat utan också om hur vi presenterar dem.

Det finns saker att lära både för journalister och forskare, anser Lars Lilliestam. Ibland är det dunkelt skrivna också det dunkelt tänkta. Men det är heller inte helt lätt att sammanfatta flera års forskning med mångfacetterade resultat i tre entydiga meningar som journalister ibland vill ha.

– Det går inte alltid att förenkla hur långt som helst utan att ljuga. Å andra sidan finns det forskningsrapporter vars resultat är dynamit, men ingen läser för att det presenteras på ett så tråkigt sätt.

Ett enkelt och rakt språk är inte nog. Om det man skriver ska bli läst ska innehållet helst förpackas i en form så att det blir spännande och lockande för läsaren. Om hur man på detta sätt bäst kommunicerar med en kunskapsförstående allmänhet har Margareta Stål, universitetslektor på institutionen för journalistik och masskommunikation, undervisat doktorander i kemi.

– Vi har lättare att förstå det som förmedlas i berättande form.

När doktoranderna väl släppte sitt strikt vetenskap-

enklare ord efter som man misstror dem. Man tycker att de har lägre status och att de nästan är lite barnsliga.

Strävan efter vetenskaplig exakthet även i de populärvetenskapliga sammanhangen gör texterna mångordiga i onödan. När doktoranderna väl tog bort de alltför detaljerade avsnitten blev deras texter lätta att läsa.

Den textförpackning som Margareta Stål tycker allra bäst om är essäformen, som är ett sätt att förmedla kunskap på ett personligt sätt.

– Egentligen är det inte svårare än så, men tyvärr legitimerar man sig som forskare genom att använda språket som finns inom området. Även om det inte är medvetet är det så man tror att man vinner status.

Trots allt är Margareta Stål optimistisk om att en förändring är på väg. Vad som krävs är en medvetenhet om språkets betydelse, och att man aktivt arbetar med språket i forskarutbildningen.

– Som forskare måste vi kräva tydlighet och diskutera det när vi läser varandras texter. När jag började doktorera somnade jag när jag läste tråkiga texter. Det går inte att ta till sig kunskaper om de inte berättas på ett bra sätt.

tema **POPULÄRVETENSKAP**

Varning för populärvetenskap

kan vara skadligt för hälsan

Johan Kärnfelt, Kaj Johansson och Dick Kasperowski menar att det är inom populärvetenskapen det verkligt brännande frågorna kan diskuteras

text: EVA LUNDGREN foto: GÖRAN OLOFSSON

Populärvetenskap – är det en sämre sorts vetenskap än den "riktiga" vetenskapen?

Eller är det tvärtom, just inom populärvetenskapen som utrymme finns att diskutera de verkligt svåra samhällsfrågorna?

För att få svar har GU Journalen tjuvlyssnat på tre forskare vid institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori: Dick Kasperowski, Johan Kärnfelt och Kaj Johansson.

DICK KASPEROWSKI: Den första fråga man måste ta ställning till är vad som egentligen menas med populärvetenskap. För det första, talar man om naturvetenskap, humaniora eller samhällsvetenskap? För det andra, även om man ofta talar om populärvetenskap som något som står i motsatsställning till fackvetenskap, finns det absolut ingen väsensskild olikhet mellan de två. Populärvetenskap kan vara texten på ett mjölkpaket, en reklamsnutt eller en långfilm om vetenskapens "bad guys". Men det kan också vara samtalet i korridoren med en kollega eller introduktionsföreläsningen för nya studenter. Gränsen mellan populärvetenskap och vetenskap kan ses som en social konstruktion. Det ligger med andra ord intressen bakom upprättandet av den.

KAJ JOHANSSON: Man kanske också kan säga att "fackvetenskap" ofta handlar om metod och resultat, medan "populärvetenskap" handlar om konsekvenser. Det kan få till följd att populärvetenskapen verkar mindre seriös – en del forskare tycker inte att man ska rapportera om annat än fakta. Men det är inom populärvetenskapen man kan få utrymme att berätta varför ett visst område är spännande eller angeläget.

JOHAN KÄRNFELT: I facktexter ska man hålla sig till saken – men skriver man en populär text kan man gå över sin vetenskapliga domän och driva teser för eller emot något.

KJ: Man kan ta upp brännande frågor, ta ställning i etiska diskussioner, fråga vad forskningen har för konsekvenser för synen på människan, för vår plats i universum. Många forskare känner ju ett stort engagemang för vart deras forskning kan leda, något de inte kan uttrycka i vanliga vetenskapliga publikationer.

JK: Det är intressant att se hur synen på populärvetenskap förändrats under 1900-talet. På tjugotalet skule en bok som *Fermats gåta* av Simon Singh, där sökandet efter ett matematiskt bevis närmast beskrivs som en thriller, i bästa fall uppfattats som dålig populärvetenskap. Äldre tiders populärvetenskap var inte särskilt underhållande utan handlade mer om information. I dag ska det vara dramatiskt, det gäller att fånga allmänheten.

DK: Men populärvetenskapen visar ofta upp ett märkvärdigt dubbelt ansikte – man bjuder in med ena handen och sätter stopp med den andra. Å ena sidan vill man förklara att detta ämne är intressant och spännande, å andra sidan ska allmänheten minsann inte tro att det här är särskilt lätt att förstå.

DK: En fråga som sällan tas upp är att vetenskaplig kunskap kan vara direkt farlig. Kanske borde man ha sådana där texter som finns på cigarettpaketet: *Beware of science, can be dangerous for your health*. Den vetenskapliga kunskapen med sina inte sällan universella anspråk kan hota människans kulturella och sociala identiteter: om man är engagerad i en rörelse riktad mot genmanipulerade grödor – och så kommer en forskare och säger, nämen det där är inte farligt, då ställs ju en viktig del av ens världsuppfattning på kant.

KJ: Populärvetenskap framställs ofta som betydelsefull av demokratiska skäl – som god samhällsmedborgare bör man vara informerad. Men den fråga man då måste ställa är förstas: Informerad om vad? Vad behöver man egentligen veta?

DK: I en enkät hade man undersökt allmänhetens allmänbildning. Det visade sig att bara en tredjedel av de tillfrågade visste vilken blodgrupp de hade medan nästan alla visste vilket stjärntecken de var födda i. Detta kan man förstås förfäras över. Men samtidigt kan man fråga sig hur ofta man har nytta av att veta sin blodgrupp? Och vad man än tycker om astrologi är det ju faktiskt ett ämne man ofta kommer in på vid kaffebordet.

KJ: Människor kan lära sig nästan vad som helst bara intresset finns. Den som lider av en allvarlig sjukdom, som AIDS till exempel, kan tanka ner mängder av vetenskapliga artiklar från nätet som är oerhört avancerade men som den sjuke klarar av att sätta sig in i trots att han inte är expert.

JK: Det allmänheten behöver är kanske inte en massa fakta utan snarare kunskap om hur vetenskap fungerar. Man måste vara kritisk, ungefär som när man tittar på väderprognosen. De flesta tror väl på det meteorologen säger men när det gäller långtidsprognosen vet man att det ofta blir fel. Ändå sitter man där och tittar.

DK: Visst måste man vara kritisk, men viss tillit till auktoriteter behövs också, annars skulle man gå sönder av oro. Jag litar på att busschauffören verkligen kör mig dit jag ska, även om det just i Göteborg kan finnas utrymme för tvivel. Och jag litar på att läkaren ger mig rätt medicin. Utan ett ganska stort mått av tillit skulle jag sluta fungera som samhällsmedborgare.

DK: Jag är uppvuxen med populärvetenskap – och så är det med många forskare. Så det är lite märkligt, att samtidigt som många kan vittna om att det var populärvetenskapen som fick dem att bli intresserade av att forska så har de ofta en väldigt skeptisk inställning till populärvetenskap.

JK: Det kan bero på misslyckade möten med journalister. Media vill ha enkla svar: ja eller nej, för eller emot. Men vetenskapen är inte så entydig. I dag kan en fysiker inte säga att så här är det. Utan han eller hon får i stället förklara att med dessa metoder och de här instrumenten kom vi fram till följande. Vilket inte är det svar journalisten vill ha.

DK: Kanske kan det vara en uppgift för populärvetenskapen – att visa att det inte är så enkelt, att allt inte är svart eller vitt och att vetenskapen inte kan leva upp till kravet att tvärsäkert säga: Så här ser verkligheten ut! Det skulle i så fall skapa ett utrymme för att diskutera och problematisera vetenskapens samhälleliga roller.

Fakta

Dick Kasperowski disputerade på en avhandling om forskningen om relationerna mellan vetenskap, media och allmänhet.

Johan Kärnfelt är snart klar med sin andra bok som handlar om popularisering av astronomi under svenskt 1920-tal.

Kaj Johansson disputerar inom kort med avhandlingen: *Den torgförda vetenskapen, studier i populärvetenskapens problem och tematik*.

Dags igen för sjätte upplagan av Universitetets vecka

Naturvetarna har flyttat ut till varvet Terra Nova och medicinarna har satt barnen i centrum. Humanisterna funderar över vad gränser har för betydelse och IT-universitetet är med för första gången.

Det är show, det är lunchevenemang, det är prova-på-stationer – det är dags för Universitetets vecka.

SOM TIDIGARE ÄR är det en lång vecka universitetet arrangerar – från 3–12 oktober. Och nytt för i år är att IT-universitetet bjuder på egen kväll ute på Lindholmen. Där hålls föreläsningar om vad IT har för betydelse för världsledande företag, hur IT används i skolan samt en studentutställning. Och så kan man få lära sig ett nytt ord.

– Ubiquitous. Det handlar om datorer som finns överallt, berättar Lars Erik Holmquist, tillförordnad professor på IT-universitetet. I framtiden kan en dator finnas i en kaffekopp och tala om när kaffet är lagom varmt eller sitta i en hylla och berätta var skruvmejseln finns. Datorer kommer att bli en del av den bakgrundsteknik som självklart finns lite varstans utan att vi tänker på det.

Ostindiefararen Göteborg har inspirerat Naturvetenskapliga fakulteten att förlägga sin dag till varvet Terra Nova. Där kommer man att ta hjälp av experter från andra fakulteter för att diskutera det mesta som har med

ostindiefararen att göra – som skeppsmask, skörbjugg, handel och resor i Linnés kölvatten. Man kommer också att ta hjälp av UB och visa hur man hittar handskrifter från Ostindiska kompaniet på nätet.

Gränser i tid och rum, osynliga som synliga, gränslöshet samt förmågan att sätta gränser är frågor som kommer att diskuteras under Humanistdagarna. Göteborg, gränsernas stad, är något som professor Sven B Ek ska berätta om och gränsen mellan västerländsk och österländsk filosofi blir temat för professor Jan Bärmarks föreläsning. Bokbord och Humanistdagbok samt musik kommer också att bjudas på.

Samhällsvetarna diskuterar konfliktlösning, dödsstraff samt drömmen om storvinsten. Och under Hälsans dag kommer bland annat frågan om huruvida vår livsstil förstör barnens hjärtan att tas upp.

Var är hemma? Är hemma en plats eller en känsla? I Frölunda ska olika sätt att se på "hemma" tas upp medan medelhavskosten är tema i Biskopsgården.

Föreläsningar, föreläsningar – men självklart också en show. *Night & Day* heter årets upplaga där studenter från Musikhögskolan och Operahögskolan bjuder på en okonventionell blandning av opera, operett, musikal och schlager.

Eva Lundgren

GU visar upp sin bästa sida på bokmässan

Populärvetenskap – det är huvudtemat under Bok & Biblioteksmässan i år. Men vad gör egentligen GU där?

– VI ÄR HÄR för att visa våra populärvetenskapliga kanaler, säger Helene Nilsson, informatör vid avdelningen för information och omvärldskontakter, som under våren arbetat med GU:s arrangemang på mässan. På det så kallade Forskartorget ska exempelvis forskare från radioprogrammet *Alltinget* svara på frågor från publiken.

Universitets-tv kommer att finnas i den monter vi har tillsammans med Chalmers, och bland annat göra ett program om mänsan. Vi kommer också att presentera GU:s hemsida på webben liksom tryckt material, exempelvis *GU Journalen*, *Corpus*, skrifter från de olika fakulteterna, informationsbrochyrer och annat.

– Ett arrangemang som vi tror kommer att bli uppskattat är den badbombstillverkning vi ska ha i vår monter – där kommer man att kunna tillverka sin egen väldoftande bomb

som löser upp sig i vattnet när man badar. Och så ska forskare från odontologen visa hur man borstar tänderna och förklara vad det innebär att bleka tänderna. Akademiska kvarter med forskare från både GU och Chalmers uppträder också i montern.

Men den största attraktionen blir nog den pjäs, specialskriften för mässan av Hanna Wedel, som varje dag ska spelas upp på Forskartorget.

– Pjäsen heter *Med jorden i centrum* och handlar om Buzz Aldrin. Vem var han? Alla vet ju att Neil Armstrong var den första människan på månen. Men vem kommer ihåg Edwin Buzz Aldrin, han som var näst först? Det är denna pjäs handlar om – att var nummer två. Men också om tomheten i rymden och om livet på jorden. Uppträder gör studenter som gått på Teaterhögskolan och Musikhögskolan.

Språkspalten

Lättare att säga västsvensk än östsvensk

Är det något speciellt med den västsvenska regionen eller är det bara vi som bor och arbetar här som tycker det? Häromdagen fick jag den intressanta frågan varför man ofta hör ordet *västsvensk* men inte *östsvensk* eller *ostsvensk*. Det skulle ju kunna bero på att man här i Västsverige talar om det västsvenska medan man i östra Sverige i stället betecknar företeelser som öst- eller ostsvenska och då skulle man höra de senare orden om man bodde där. Men så är det inte. Ett par sökningar i Språkbanken vid institutionen för svenska språkets nationella pressmaterial från 1997 (Press 97 eller P 97) på *västsvensk*, *östsvensk* och *ostsvensk* i olika böjningsformer visar noll belägg för *östsvensk/ostsvensk* mot 157 för *västsvensk* etc. Detta speglar naturligtvis det förhållande att Västsverige är en tydligt sammanhållen region med ett lika tydligt centrum, Göteborg, medan östra Sverige inte har någon sådan struktur. Regionen mellan Mälardalen och Sydsverige kallas helt enkelt östra Götaland e.d. – utan stort ö. Pressmaterialet speglar tydligt detta förhållande: det finns 287 belägg på *Västsverige*, inga på *Ost-* eller *Östsverige* men 3 på *östra Sverige* och 7 på *östra Götaland*.

En helt annan fråga, av mer inomspråklig art, gäller verb-böjning. Det är frågan varför man säger *stog* men skriver *stod*. Svaret brukar vara att böjningsmönstret *stå-stod-stätt* är ensamt av sin typ och görs mer regelbundet av språkbrukarna genom omedvetna jämförelser med andra delar av språket. Det finns i svenskan liknande starka böjningsmönster som har fler medlemmar: *le-log-lett*, *dö-dog-dött*, *slå-slog-slått*, *ta-tog-tatt*. Formerna *slått* och *tatt* är förstas talspråkliga men också de exempel på samma regulariseringstendens, som är en av de inomspråkligt verkande principerna i språkförändring; den brukar av språkvetarna kallas för "analogisk utjämning". I alla de nämnda böjningsmönstren är den andra formen i schemat, som förr kallades "imperpekt" men numera "preteritum" enstavig och innehåller ett långt o, och alla utom det för *stå* slutar på ett -g. Analogisk utjämning leder då lätt till att det enastående *stod* regulariseras till att också sluta på -g. Men det stavs inte (ännu) så. I Press 97 finns det två *stog* mot 2 139 *stod*. Och de två beläggen kan ju vara talspråkshärmande; jag har inte kontrollerat kontexten.

De två frågor jag har tagit upp idag är bra exempel på hur språkliga fenomen påverkas dels av samhällsförhållanden, dels av systematiska förhållanden i själva språket. Jag tar gärna emot fler frågor, av båda slag!

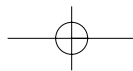
Har du funderingar om språket?

Skicka dina frågor direkt till:
kerstin.noren@svenska.gu.se

Kerstin Norén
Institutionen för svenska språket
Prorektor

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

Krönikan

FOTO: GÖRAN OLSSON/IGU

Rasism i forskningens tjänst

EN DEL AV de populariseringsprojekt som statsmakten är förtjust i och högskolevärlden tack-samt tar sig an utgår i all välmening från att främlingsfientlighet och rasism är något som främst groer i den okunniga massans föreställningsvärld. Idéhistorien visar tvärtom att rasistiska teorier är en del av den upplysta vetenskapliga traditionen och att de regerande eliterna i en rad moderna stater gjort bruk av dem – inte bara Nazityskland utan även välfärdsstater som den svenska. Denna rasism praktiserades systematiskt och storskaligt genom moderna institutioner och fick därför konsekvenser som ingen grupp extremister ens skulle kunna drömma om. När vi försöker förstå, förhålla oss till och råda bot på vår tids främlingsfientlighet borde vi därför snarare rikta uppmärksamheten mot den institutionaliserade makten (myndigheter, kunskapsinstitutioner) än mot retoriska storheter som "okunnigt folk" eller "rasisterna".

JAG HAR BÖRJAT UNDRA vems ärenden jag egentligen går varje gång jag ger mig ut på antirasistisk upplysningskampanj på de platser där man antar att folk är okunniga eller rasister är på väg att formas. Därför kära kolleger, får ni ursäkta att jag i denna spalt tillåter mig fräckheten att bedriva popularisering inom våra egna led.

Är rasismen ett vetenskapligt påhitt? Det var i alla fall en upplyst förtjusning för systematiserad kunskap som sporrade den tyske läkaren Johan Friedrich Blumenbach (1752-1840) att överföra Linnés klassifikationsprincip till människan och indela mänskligheten i

raser. Blumenbach betraktade den vita rasen som normen och menade att de andra raserna var degenererade. Under följande århundrade påverkades den rasistiska vetenskapen av historiefilosofiska frågor.

JOSEPH ARTHUR DE GOBINEAU (1816-1882) postulerade att kampen mellan raserna var en väsentlig drivkraft i historien. Vid 1800-talets slut var tanken om rasernas inbördes hierarki ett slags vetenskapligt paradig som understöddes av darwinismens allmänna riktbarhet. Detta blir klarare mot bakgrund av kolonialismen: föreställningen att den vita rasen hade skapat en överlägsen civilisation bekräftades av och rättfärdigades i sin tur de europeiska kolonialmakternas världsherravälde. Många storheter inom den västerländska tanketraditionen utgick från denna föreställning – även dess mest prominenta kritiker Kant, Hegel, Freud och Marx.

I och med eugenikens (rashygienens) födelse vid slutet av 1800-talet blev rasistiska teorier intressanta ur statsbyråkratisk synvinkel. Sir Francis Galton (1822-1911), som myntade eugenikbegreppet, kom fram till att samhället borde utnyttja ärftlighetsläran för att förbättra befolkningens genomsnittliga begåvning. Den tyske läkaren Alfred Ploetz (1980-1940) utvecklade liknande tankar under beteckningen rashygien – den term som kom att användas i Sverige. Liksom i ett flertal andra europeiska länder grundades Sveriges befolkningspolitik på rashygien, till viss del fram till mitten av 1970-talet.

Det är sant att den vetenskapliga rasismen förlorade

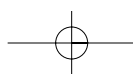
legitimitet efter andra världskriget. Men detta tycks tyvärr inte vara ett resultat av inomvetenskaplig kritik. När FN:s vetenskapliga utredning av rasbegreppet från 1950 fastslog att rasbegreppet blivit otjänligt och borde ersättas med "etniska grupper" klagade många vetenskapsmän på att utredningen var ovetenskaplig.

Övergången till etnicitet som begrepp har inte inneburit att vi blivit kvitt problemen. Berättelser om kulturskillnad används i mångt och mycket som berättelser om rasskillnad gjorde förut. De rättfärdigar den västliga dominans som fortfarande är vår kunskapsproduktions politiska och ekonomiska kontext. Liksom Gobineau en gång framställde kampen mellan raserna som historiens drivkraft föreställer sig den amerikanske professorn och säkerhetsrådgivaren Samuel Huntington historien som en kamp mellan civilisationer.

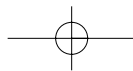
INOM VISSA VETENSKAPER förs det idag en viktig diskussion om den egna historien och nutidens etiska problem. Så är fallet med den medicinska genetikens förhållande till rashygien och eugenik. Farligast är de teorier som utger sig för att vara neutrala, deskriptiva vetenskaper och vars resultat appliceras systematiskt i nationella och internationella institutioner. Däribland den förment apolitiska nationalekonomin med dess evolutionistiska tanketraditioner om civilisationsledande och underutvecklade.

Edda Manga

Idéhistoriker

Arrival Day

UTBYTESSTUDENTERNA HAR ANLÄNT

text: EVA LUNGGREN foto: GÖRAN OLOFSSON

Rekordmånga utbytesstudenter – cirka 300 – kom till GU från världens alla hörn i slutet av augusti.

De fick ett furstligt mottagande. För, som Gustav Bertilsson Uleberg på Exchange Student Services, uttrycker det: First impressions last.

DE FLESTA KOM tisdagen den 26 augusti och omhändertagandet började redan på flygplatsen, centralen, Danmarksterminalen eller varifrån de anlände.

– Mina kollegor Carina Ejdeholm, Johanna Fransson, svenska fadderstudenter och jag såg till att någon var där och hämtade dem och sedan fördes de till motionsanläggningen i Olofshöjd för information, berättar Gustav Bertilsson Uleberg. Det handlade om att hjälpa till med bostäder, nycklar, kontrakt, förmedla information, dela ut kartor med mera.

Dagen efter bar det iväg till picknicklunch i Vasaparken med efterföljande möte i aulan.

Bl a höll rektor Gunnar Svedberg ett välkomsttal och Gustav Bertilsson Uleberg informerade om Exchange Student Services vid International Office. Jörgen Kyle kåserade om Göteborg och mötet avslutades med en visning av filmen *Göteborg, the friendly city*.

INTE BARA GU utan även Göteborgs stad med kommunfullmäktiges ordförande Jörgen Linder i spetsen välkomnade de utländska studenterna med ett arrangemang på Börsen.

– Nästa dag ägnades först åt information och rundvandring på UB, berättar Gustav Bertilsson Uleberg. Efter middag med svenska studenter gick alla på kvällen till Liseberg som sponsrat med en jättebiljett för 300 personer.

Hela fredagen fylldes av utflykter för att studenterna skulle lära känna Göteborg.

– Göteborg & Co ställde upp med buss och professionell guidning – studenterna fick se bostadsområden, kyrkor, museer. Till lunch samlades alla för korvgrillning i Delsjön.

Varifrån kommer då alla dessa studenter?

– De flesta är från EU-länder som Finland, Tyskland, Frankrike och Spanien. Men vi har också studenter från USA, Kanada, Sydamerika, Kina, Sydafrika – vi har till och med en student från Malta. Ungefär hälften ska studera vid Handels, de andra läser olika ämnen som exempelvis kemi, journalistik, statsvetenskap eller musik.

Månader av förberedelser ligger bakom mottagandet. Och även när terminen startat fortsätter arbetet – Exchange Student Services har öppet varje dag mellan 9 och 15 och hjälper till med det mesta från boendefrågor till bankärenden.

För att utbytesstudenterna känner sig välkomna är betydelsefullt av flera skäl.

– När de kommer hem har de positiva saker att berätta om GU och det är förstas bra för vårt rykte. Men inte minst kommer vårt arbete svenska studenter till godo – tar vi väl hand om våra utbytesstudenter öppnar det för fler samarbetsavtal, vilket i sin tur ger våra studenter fler möjligheter att bedriva utbytesstudier på olika platser i världen.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

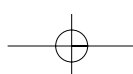
DOKTORSPROMOTION 2003

18 oktober, kl.15.00, Kongresshallen, Svenska Mässan

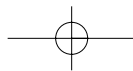
Anställda vid Göteborgs universitet erbjuds biljetter till årets promotionsceremoni, i mån av plats.

Kontakta nedanstående person vid ditt fakultetskansli:
Medicin, Odontologi, Vårdvetenskap vid Sahlgrenska akademien: Liv.Kolderup-Ring@sahlgrenska.gu.se, ankn. 3572; *Naturvetenskap*: Anna-Lena.Hedenstrom@science.gu.se, ankn. 1155;
Humaniora: Eva.Englund@hum.gu.se, ankn. 1123; *Konst*: Christel.Linderoth@konst.gu.se, ankn. 4072; *Sambällsvetenskap*: Svenbo.Johansson@samfak.gu.se, ankn. 1022;
Handels: Helena.Jos.Person@handels.gu.se, ankn. 1008; *Utbildningsvetenskap*: Berit.Malis@ped.gu.se, ankn. 2469; *Lärarytbildning (UFL)*: Klas.Ternblad@ufl.gu.se, ankn. 5513; *IT-universitetet*: Anneli.Scherman@ituniv.se, tel. 772 6030; samt till
Rektors kansli: Elvy.Arkin@adm.gu.se, ankn. 1031.

Övriga frågor besvaras av ceremoniansvarige Roger Palmqvist
marskalkskontoret@adm.gu.se, ankn. 1220

Mer Public Service åt folket

"TV får inte snaskas bort"

FOTO: GÖRAN OLSSON/GU

Vi tycker att vi känner dem: Annika Östberg som suttit tjugo år i amerikanskt fängelse, boxaren Bosse Högberg som livet självt givit en smäll och Martina med Downs syndrom. Det är Tom Alandh som gjort porträtten.

1987 fick han Stora Journalistpriset. Nu är han i Göteborg som gästprofessor på JMG.

HAN SITTER I samma rum som tidigare innehavare av GP:s gästprofessur i praktisk journalistik – bland dem Bo Strömstedt, Annika Hagberg, Stig Fredriksson och senast Amelia Adamo.

Tjänsten är på halvtid under ett år. Under den andra halvan kommer Tom Alandh att fortsätta göra tv-dokumentärer vid Sveriges Television i Stockholm. – Som journalist på tv är man alltid framåtlutad, ständigt nickande, för att få den intervjuade att prata på. Nu hoppas jag få lite tid att luta mig tillbaka också och fundera över vad jag egentligen håller på med.

Efter 33 år på Sveriges television har Tom Alandh hunnit med det mesta. På sjuttioalet arbetade han med research för *Gäst i Ettan* och senare för utrikesmagasinet *Världen i Fokus*. Han har också arbetat med olika samhällsprogram, som *Studio S* och *20.00*.

Men det är hans dokumentärer som blivit mest omtalade. Flera är gjorda i Göteborg, som den om boxaren Bosse Högberg, om rumslaren Berner eller om Martina som föddes med en kromosom för mycket.

– Göteborg är den enda stad, förutom Stockholm, där jag skulle kunna tänka mig att bo. När Kent Asp ringde i höstas och berättade att jag var föreslagen för den här professuren blev jag både smickrad och väldigt förvånad – jag är absolut ingen akademiker. Men ett

// Public service är oerhört viktigt för hela vår identitet, för den svenska folksjälén. Televisionen ska vara vår – fri och oberoende, ett kulturarv. Den får inte snaskas bort.

skäl till att jag tackade ja var staden Göteborg. Ett annat att jag tycker att det ska bli spännande att få träffa nya generationer journalister och filmare. Men bortsett från en del föreläsningar på olika folkhögskolor har jag ingen erfarenhet av att undervisa. Det jag hoppas på är att kunna förmedla den glädje jag känner över jobbet. Mitt första föredrag ska handla om verkligheten som inte finns och hur jag berättar om den.

På bordet i hans rum står en kruka med rosa clematis, en välkomstgåva från de nya kollegorna. Skrivmaskinen är just uppackad.

Skrivmaskin?

– Jag har alltid min skrivmaskin med mig, med den författar jag allt från kärleksbrev till speakertexter. Jag gillar smattet av tangenterna och de små problem som uppstår, som att t:et alltid hakar upp sig. När jag kom in här på mitt rum och fick se en dator blev jag nervös. Datorer använder jag bara för att mejla eller kolla oddsen på ATG.

MÅNDAGAR, TISDAGAR och varannan onsdag kommer Tom Alandh att vara i Göteborg. Han ser inga problem med att pendla, tvärtom.

– Jag älskar att åka tåg, att lämna Stockholms central, få några timmar lugn och ro. Tåg får mig att tänka

på femtiotalet, det var en kul tid, kanske för att jag var fjorton år då. Jag är något av folkhemsnostalgiker – Posten och SJ – det är två folkhemska företeelser som nu blivit företagsekonomiska fiaskon. Det där skulle jag vilja göra film om.

En annan folkhemska företeelse är Sveriges television.

– Public service är oerhört viktigt för hela vår identitet, för den svenska folksjälén. Televisionen ska vara vår – fri och oberoende, ett kulturarv. Den får inte snaskas bort. När min dokumentär om två konstnärbröder sändes fick den konkurrens av ett program om världens fetaste människor. Två miljoner tittade på de feta människorna, 200 000 såg mitt program. Ändå får man vara nöjd – 200 000 är väldigt mycket människor.

För trots allt tror Tom Alandh på reportagets framtid. – Tråkig tv är död tv. Men det innebär inte att allt måste vara så uppseendeväckande. Vardagsskildringar som görs på ett bra och lockande sätt innebär en väldig kraft. Människor vill ha berättelser om kassörskan på Konsum eller om killen på bensinmacken. Den goda televisionen kommer att få kämpa väldigt hårt för att befästa positionerna bland all smörja men jag tror ändå att tv har en framtid som något mer än bara ett förströelsemedium.

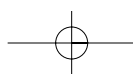
HAN HAR JUST blivit klar med två dokumentärer som ska sändas i oktober.

– De handlar om två mycket starka kvinnor, om livet, kärleken och döden. Den ena har titeln *Jocke heter Sussies man*. Jocke ligger totalförklarad på Danderyds sjukhus, han har rätt till vård hemma men kommun och landsting bollar ärendet fram och tillbaka och det blir Sussies uppgift att kämpa. Den andra filmen har jag kallat *Ulf hette Annelis man* och handlar om vägen till ett självmord. Båda filmerna behandlar kärleken och den sköra tråden mellan liv och död.

Idéer har Tom Alandh gott om – han får dem på tunnelbanan, genom något han läst eller ett möte han haft.

– Jag är nöjd när jag känner att jag hittat den rätta tonen, när idén hållit utan att jag behövt pressa in den med skohorn. Svårigheten är att få människor att ställa upp och våga öppna sig, slutresultatet bör ju ligga så nära verkligheten som möjligt. Jag hade gärna velat göra ett porträtt av Ingmar Bergman. Han sa nej. Men det skulle vara intressant att göra ett program om en person som blivit så stor i detta lilla land. En människa som går omkring och är monument, hur känns det egentligen?

Eva Lundgren

Det går visst att förena forskar- och lärarrollen

ARNE WITTLÖV har bett mig ge en naturvetares syn på "Hur ser det ut när lärarutbildningen är riktigt bra?" Nog skulle man önskat att vi fått den frågan tidigare och kunnat arbeta fram en lärarutbildning efter den, men så var det inte. När den nya lärarutbildningen infördes fick vi ett färdigt ramverk. Utbildningen blev längre än den gamla och med flera tvärvetenskapliga kurser och utbildning i skolor integrerat i hela programmet.

Stafettpinnen

Att hitta former för att utbilda alla blivande lärare, från förskolelärare till gymnasielärare, med ett antal gemensamma kurser under en stor del av deras utbildning är en utmaning.

Studenterna, våra universitetslärare och de lärare de möter ute i skolorna har alla olika kunskaper med sig. Det är som gjort för kulturkrockar, men jag tror liksom Anki Dellnäs att det finns många sätt att lära ut och att lära. Att möta så många olika ämnesområden borde vara berikande. Vad som däremot bekymrar oss är risken för att kunskapen i de gemensamma kurserna blir ytlig och utan progression. Nyligen publicerades en utredning som visade att ämneskunskapen hos lärarna i skolan är det viktigaste för hur eleverna lär, och inte t ex tillgång till datorer och fin miljö. Det känns inte förvånande, men bekymmersamt då den gedigna ämneskunskapen har fått stryka på foten i den nya lärarutbildningen.

En bra utbildning kräver en bra organisation. Själva strukturen på lärarutbildningen ställer speciella krav. Det har inte varit någon brist på intresse och engagemang, vi har varit många som lagt ned mycket tid under flera år. Jag tror att vi måste omvärdera en del av de beslut vi tog i början, t ex att utbilda alla studenter tillsammans i de gemensamma kurserna. För att slippa tids- och kraftslukande grus i det organisatoriska maskineriet måste vi också komma fram till en betydligt bättre ansvarsfördelning mellan UFL och fakulteterna. Särskilt tydligt blir det när ansvar för forskarutbildning också skall hanteras.

NATURVETARE VID SVERIGES UNIVERSITET var oroliga för rekryteringen av naturvetarstudenter till den nya lärarutbildningen. Farhågorna besannades; det finns bara ett fåtal studenter som läser till lärare på högstadiet och gymnasiet. Varför vet vi inte, men myten om att naturvetenskap är svårt kan vara ett problem och lägre löner i skolan jämfört med andra tvärvetenskapliga yrkesområden ett annat. En examen från den nya lärarutbildningen ger inte heller den flexibilitet på arbetsmarknaden som man hade tidigare, eftersom ämneskunskapen är lägre. Stora insatser görs nationellt för att öka intresset för naturvetenskap, men fortfarande anses knappast kunskap inom dessa områden tillhöra allmänbildningen. Alla förväntas känna till Strindberg, men när jag frågade de nya studenterna på lärarutbildningen om

de kände till HUGO-projektet så var det bara ett fåtal händer som sträcktes upp. Detta trots att vi i år firar 50-års jubiléet av Watson och Cricks upptäckt av DNA:s struktur och hur det mänskliga genomet är sekvenserat. Den kunskap som idag växer fram har avgörande konsekvenser för alla i samhället och det är en demokratisk fråga att få utbildning om vad det är och innebär. Alla behöver ta ställning till genteknikens användning inom såväl mat- och läkemedelsproduktion som i försäkringsfrågor. Det borde också vara en självklarhet att lära ut vad som menas med vetenskaplighet. Mycket säljs idag med "vetenskaplig" marknadsföring. Vad sägs t ex om en liten burk med hudcrème som kostar mer än 1000 kronor och som bl a består av havsalger som måste plockas när månen står i en viss fas?

För att förbättra rekryteringen så tror jag att det långsiktigt kan ske genom att vi skall vara delaktiga i att förbättra utbildningen i skolorna. Den spännande forskningsfronten borde finnas med lika självklart i skolan som hos oss. Låt oss naturvetare vara med i arbetet att ta fram nya läroplaner och sovra/förändra det material som skolan använder. Låt oss också tillfredsställa det stora behov som finns av såväl vidareutbildning som kontakter med oss på universitetet, dvs ge den blivande läraren med sina elever en livslång kontakt med oss.

HÄROMDAGEN UNDERVISADE JAG ämnesstudenter i presentationsteknik. Vi diskuterade hur bra deras universitetslärare varit. Deras erfarenhet var inte så positiva som jag hoppats på. Ett fokus för framtiden på Göteborgs universitet måste vara att få en hög kvalitet på våra lärare. Studenterna behöver lärare som är ämneskunniga, pedagogiska, entusiastiska, tillgängliga och intresserade av sina studenter. Små saker som att komma lite före en föreläsning och stanna en stund efter, ge tillräcklig tid för frågor och kommentarer och att se till att det blir en bra interaktion mellan lärare och studenter är viktiga. Forskningsanknytningen tycker jag är en självklarhet och det är en myt att man inte kan vara både en god forskare och en god lärare.

Lärarutbildningen är bara en av alla de utbildningar som vi ger på universitetet, och det går inte att säga att en är viktigare än en annan. Vår strävan måste vara att ge alla studenter en högkvalitativ utbildning som de kan känna sig stolta över, som ger dem egen personlig utveckling och ett givande yrke vilket i sin tur bidrar till en framtida tillväxt i regionen.

Med dessa ord lämnar jag över stafetten till **Adrian Nählander**, tidigare ordförande för GUS. Hur ser du på vad som är viktigt för att få en bra utbildning på Göteborgs universitet?

Margareta Wallin

Professor och prodekanus för Naturvetenskapliga fakulteten

Notiser

Databunker byggs under Vasaparken

DEN 19 AUGUSTI tog rektor Gunnar Svedberg det symboliska första spadtaget i byggandet av GU:s nya "databunker" i Vasaparken.

Den 250 kvadratmeter stora bunkern kommer att ligga i anslutning till administrationsbyggnadens källarplan och rymma GU gemensamma datasystem.

– Allt hamnar under jord utom fönster eller dörrar utåt. Byggnaden kommer att vara utrustad med brandsläcksystem, el-reserv och reservkyla. Men bygget kommer inte att innebära några ökade kostnader eftersom vi idag har våra gemensamma datasystem i lokaler som vi hyr av Chalmers, säger IT-samordnare Jan Jonsson.

När bygget är klart, hur kommer det då att se ut ovan jord?

– Det kommer att bli finare än vad det är nu. Det blir en park med bland annat fyra handikapparkeringar.

Centrum för mänskliga rättigheter

BERTRAND RAMCHARAN, FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, kommer till GU den 26 september för att delta i ett internationellt seminarium.

Arrangör är det nybildade Centrum för studiet av mänskliga rättigheter.

Det var den första juli i år centret bildades.

– Intresset är stort för mänskliga rättigheter vid GU, det visar inte minst söktrycket på den nystartade magisterutbildningen – 65 sökande till 24 platser, berättar Elisabeth Abiri, företrädare för Centrum för studiet av mänskliga rättigheter. Det känns nödvändigt att ett så stort lärosäte som GU har den här typen av tvärvetenskaplig centrumutbildning. Vid seminariet den 26 september kommer, förutom Bertrand Ramcharan, även FN:s rapportör om rätt till hälsa, professor Paul Hunt från Essex University och Urban Jansson, UNICEFS rådgivare i mänskliga rättigheter, att tala.

Debattera mera

Skriv till GU Journalens insändarsida, e-post: gu-journalen@gu.se

Men skriv kort och kärnfullt, runt 350 ord, absolut inte mer än 450. Uppge alltid namn och adress till redaktionen, men i tidningen får du gärna vara anonym eller skriva under pseudonym. GU Journalen – som omfattas av de pressetiska reglerna – får inte lämna ut ditt namn. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta insända manus.

FOTO: BRIGITTA DAHLIN

Konsten att berätta en historia

En sak har jag lärt mig – att aldrig säga aldrig. Efter mer än trettio år som journalist och skribent (jag började som sommarvikarie på Sveriges radios lantbruksprogram 1969) har jag åtminstone lärt mig det. Att aldrig säga aldrig utom just i det här fallet – och så i ett till.

Lita aldrig på en vetenskapsman

Jodå, visst kan vi lita lika mycket, eller lika lite, på forskare som på alla andra människor. De är lika hederliga och vill göra ett bra jobb på samma sätt som alla vi andra. Det är bara det att en bra forskare alltid tvingas ändra sig. För varje nytt svar han kan ge så får han tio nya frågor att besvara. Och de nya svaren visar ofta att de gamla var – om inte käpprakt åt skogen så i vart fall alldeles för enkla. Kunskapen är en liten ö i ett hav av allt det vi inte känner till. Och ju mer vi lär oss desto längre blir kusten mot det vi ännu inte förstår. Forskningsresultat som verkligen står sig i den processen är sällsynta rests substanser. Restsubstanser som stått sig, tålt och blivit kvar i de vetenskapliga långkokerna när det mesta dunstat bort som vattenånga.

Hur länge sedan är det som vi alla var övertygade om att vägen från en äggcell till en färdig människa bara kan gå i en riktning? När livets celler, i lite mer utvecklade djur som människan och grisen, väl fått bestämt vad de skall göra finns ingen väg tillbaka. Livets pil går bara i en riktning och man kan aldrig kliva ner i samma flod två gånger. Punkt slut.

Så kom Dolly. Hon som visade att man kan göra nya

får av gamla gener. Och nu går det knappt en dag utan att man hittar nya stamceller lite överallt. Stamceller vars gener tycks kunna omprogrammeras till lite vad som helst, var som helst och när som helst. Men det kommer förstås aldrig att kunna göras. Fast det är bäst att aldrig säga aldrig. Och hur var det med generna i molekylärbio-logins barndom? En gen ger ett protein som har en funktion. Allt i en rak och prydlig linje från information till funktion. Det var så den skrevs – den centrala dogmen. Och dogmatism har väl inget med vetenskap att göra? Dogmatiska forskare? Jag ryser.

Nu mera är det en gen, många proteiner och ett oändligt antal funktioner. Det är förvisso fortfarande sant att det är generna som bestämmer över proteinerna. Men nu vet vi också att det är proteinerna som bestämmer över generna. De är indragna i en ömsesidig pardans där man har svårt att se vem det är som för och vem som följer.

Dans är bättre dogm

Att försöka skriva populärt om vetenskap på sådana villkor har sina sidor. Åtminstone om man tror att popularisering handlar om att förenkla. Det är lättare om man är övertygad om att det handlar om att översätta. Det är ju vad forskarna själva gör. De mäter och väger. Lyssnar, luktar, känner, smakar och ser. Och allt de mäter, väger, hör och ser översätter de till spännande historier som de berättar för varandra. För oss vanliga dödliga är deras berättelser torra som snus och lika döda som det papper de skrivs på. I den vetenskapliga texten skall fakta och

resultat stå på egna ben – inte skymmas av personer eller emotioner.

Och det behövs ju heller inte. Forskare som behärskar språket, känner kollegerna som skrivit, själva vet hur hög man kan bli när resultat och fakta stämmer med teorier och värderingar, vet hur svårt det är att tolka resultat och hur gärna man vill komma först till "sanningen" klarar att förstå ändå. Forskare som vet allt detta behöver inga personer eller emotioner i texten. De har dem blodet. Den torraste text och den tråkigaste tabell blir för dem ett spännande äventyr, en tragisk historia och ibland också ett rent bedrägeriförsök.

Att skriva och berätta populärt om vetenskap handlar kanske just om detta – att kunna berätta en historia. Inte att förenkla forskningsresultat som ju redan är oändliga "reduktioner" av en oändligt komplex värld. Utan om att översätta forskarnas berättelser till berättelser som kan förstås av alla som inte talar och läser vetenskapiska. Och som alla goda berättelse gör den goda populärvetenskapliga berättelsen inte livet enklare – bara mer begripligt.

Peter Sylwan

Vetenskapsjournalist